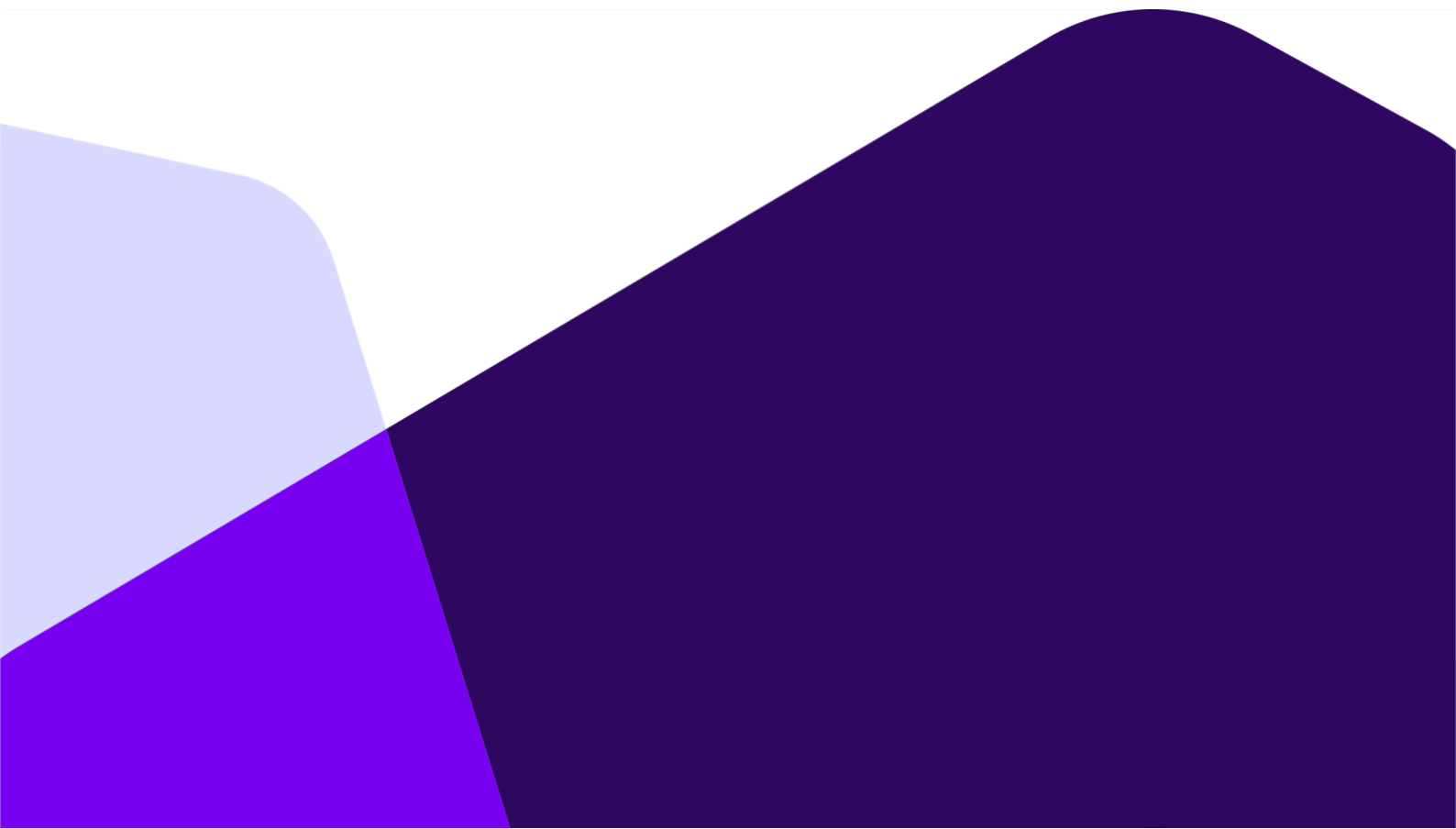

Celina Hristov / 232694

Telemarksbunaden i samtid

Hva betyr Telemarks tradisjonelle draktskikk for ungdommen?

Universitetet i Sørøst-Norge

Fakultet for humaniora, samfunn- og utdanningsvitenskap

Institutt for samfunnsvitenskap og kulturstudier

Postboks 4

3199 Borre

<http://www.usn.no>

© 2024 Celina Hristov

Denne avhandlingen representerer 60 studiepoeng

Sammendrag

Denne mastergradavhandlingen er en kvalitativ studie av dagens bunadsskikk med fokus på ungdommen – både som materiell og immateriell kulturarv. Hensikten med oppgaven er å gi en pekepinn på hva slags verdisyn unge jenter fra Telemark har om bunaden i dag, sammenlignet med tidligere generasjoner. I forbindelse med studien har jeg intervjuet kvinner fra andre generasjoner som referanse.

Mange tradisjonelle teknikker som tas i bruk på telemarksbunaden er rødlistet, og det er opp til ungdommen å føre tradisjonene videre. Hvordan kan vi i så fall få ungdommen engasjerte i tradisjonell bunadsskikk fra deres draktområde, og hvilke tiltak kan vi iverksette?

Intervjuene handler i hovedsak om ulike verdi- spørsmål. Har bunaden en sentimental verdi eller dominerer den økonomiske verdien over tradisjonene? Og ikke minst – hva skal til for å bevare den verdifulle, materielle kulturarven for de neste generasjonene?

Teorien er delt inn i tre deler. Den første delen har ulike begrepsdefinisjoner som kan bygge opp et kunnskapsgrunnlag mot den empiriske delen, samt noe teori om Bourdieus kapitalformer, livsstil og kunnskap om de ulike generasjonene som informantene faller inn i. Deretter tar jeg leserne med på en reise i fortiden om bunadens betydning for Norges kulturhistorie, hvor jeg avslutningsvis fordyper meg i den tradisjonelle draktskikken i Telemark.

Metoden i avhandlingen er kvalitativ med en induktiv tilnærming. Jeg starter ikke direkte med en klar hypotese, og er åpen for alle slags mulige utfall. Samtidig vurderer jeg også oppgavens validitet, og begrunner for litteratur, teori – og intervjuutvalget i metodekapittelet.

Studiet kan gi oss en pekepinn på at det finnes ungdom i dag som bryr seg om tradisjonene, og ønsker å føre dem videre. Bunaden er et spesielt plagg man hedrer og respekterer – et symbol på et kjært sted hvor de føler seg hjemme.

Abstract

This master's thesis is a qualitative study of today's "bunad" and the Norwegian definition of traditional folk costume among young people - both as tangible and intangible cultural heritage. The purpose of the master's thesis is to give an indication of what kind of point of view young girls from Telemark have about the "bunad" today, compared to previous generations.

Many traditional techniques that are used on the Telemark- bunad are red-listed and it is up to the young people to carry on the traditions. If so, how can we get the young people involved in traditional bunad customs from their costume area, and what measures can we implement?

The interviews mainly deal with various issues of value. What does it mean to them? Does the bunad have a sentimental value, or is it the economic value that dominates over the traditions? And how do we preserve the valuable, material cultural heritage for the next generations?

The theory is divided into three parts. The first part has various definitions of terms that can build up the knowledge base before the empirical part, as well as something about cultural capital, lifestyle, and knowledge about the different generations that the interviewees fall into. I then take the readers on a journey into the past about the importance of bunad up through years, where I later dive in the older, traditional folk costumes in Telemark.

The method is qualitative and inductive. I did not start directly with a clear hypothesis, and I was open to all kinds of possible outcomes. At the same time, I also assess the thesis' validity and reasons for literature, theory - and the interview selection in the methods chapter.

The study can give us a clue that there are young people today who care about the traditions and want to carry them on. The bunad is a special garment that is honored and respected. A symbol of a dear place where they feel like home.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	2
Abstract	3
Forord	7
1 INNLEDNING	8
2 PROBLEMSTILLING	10
2.1 Tidligere forskning	12
3 METODE	14
3.1 Kvalitativ metode	14
3.1.1 Hvorfor kvalitativ metode?	14
3.1.2 Induktiv metode	15
3.1.3 Validitet	15
3.2 Feltarbeid, observasjoner og utvalg	16
3.3 Litteratur, teori og utvalg	17
3.4 Intervjuer og utvalg	20
3.4.1 Informert samtykke og anonymitet av informanter	21
4 TEORI	22
4.1 Kulturarv	22
4.1.1 Materiell og immateriell kulturarv	22
4.2 Livsstil og generasjoner	23
4.2.1 Baby boomers	23
4.2.2 Generasjon X	24

4.2.3 Generasjon Z	24
4.3 Kulturell kapital, økonomisk kapital og habitus	25
4.4. Bunad	26
4.4.1 Bunad- og folkedraktrådets definisjon	27
4.5 De fem bunadskategoriene	28
4.5.1 Bunad, folkedrakt og nasjonaldrakt	29
4.5.2 Folkedrakter i andre nordiske land	30
4.6 Bunad i et kulturpolitisk perspektiv	31
4.6.1 Bunad- og folkedraktrådet (BFR)	31
4.6.2 Norsk institutt for bunad og folkedrakt	33
4.6.3 Norske bunader på UNESCOs verdensarvliste	34
5 BUNADENS HISTORIE – EN NASJONALROMANTISK TIDSREISE	36
5.1 Nasjonalromantikken	36
5.1.1 Bondesamfunnet i søkelys av nasjonalromantikken	36
5.1.2 Dronning Maud i Hardangerbunad – fra folkedrakt til nasjonaldrakt	37
5.2 Norskdomsrørsla - symbol på en fri nasjon	39
5.2.1 Bunad som lokal identitet	41
5.2.2 Rødlista – et dugnadsarbeid	42
5.3 Telemarksbunader	43
5.3.1 Telemarksbunaden før og nå	44
5.3.2 1900- tallets oppblomstring	46
5.3.3 Dagens bunadstradisjoner	47
5.3.4 Dronning Sonja – en ambassadør for Telemarksbunaden	48
6 EMPIRISK MATERIALE	50
6.1 Intervjuer	50
6.2 Bunadskurs som valgfag på Menstad ungdomsskole	73
6.3 Telemark museums avdeling for samlingsforvaltning	76

7 DISKUSJON	79
7.1 Resultatet av intervjuene	79
7.1.1 Felles identitetsfølelse	79
7.1.2 «Alle skal ha bunad» - bunad som kulturell og økonomisk kapital	81
7.1.3 Hvordan kan vi få ungdom til å engasjere seg for den immaterielle kulturarven?	86
7.1.4 Bunad er bærekraftig	88
8 KONKLUSJON	90
9 AVSLUTNING	94
10 BIBLIOGRAFI	96
11 VEDLEGG	100

Forord

Kjære leser.

Med denne mastergradavhandlingen avslutter jeg min 5 års lange studietid i hjertet av Telemark. Etter en bachelor i kulturledelse og en i historie på USN campus Bø, valgte jeg å ta en ny retning på campus Vestfold og fortsette min utdanning der. Kort tid etter dro Telemark meg tilbake igjen, og jeg endte opp i det samme klasserommet fra tiden jeg var bachelorstudent. Når jeg ser tilbake, tror jeg neppe det var tilfeldig.

Mange kaller Telemark et Norge i miniatyr – og det er ikke noe å undre på.

Vi er et kulturfylke med stor K! Her finner vi levende kulturuttrykk og tradisjoner som pulserer i hver krik og krok, og ikke minst er vi tradisjonsbærere av en unik draktskikk som vi må bevare og videreføre. Trolig Norges vakreste, hvis jeg får lov å være litt patriotisk.

Avslutningsvis ønsker jeg hjertelig å takke alle informantene som ønsket å stille opp til intervju og dele sine tanker om hva deres bunader betyr for dem. Jeg ønsker også å takke Telemark museum for den varme velkomsten jeg fikk på magasinbesøket.

Sist, men ikke minst, retter jeg en stor takk til min veileder Tobias Harding som har tatt seg tid til å veilede meg gjennom oppgaven og gi svært nyttige tips under skriveprosessen – Tusen takk.

God lesing!

Bø i Telemark, 10. mai, 2024

Celina Hristov

1 INNLEDNING

Bunad. Et ord som betyr mye for mange. Noen assosierer plagget med sin identitet, tilhørighet, tradisjoner og sterke nasjonalromantiske følelser til grunn – andre tenker kanskje at det bare er «et plagg»?

For noen er bunaden et «samlende plagg», mens for andre kan den virke splittende og lite inkluderende fordi den kan gjenspeile økonomisk velstand.

Bunadsdebatten våkner til live igjen hvert år. Vi kjenner igjen stemningen rundt nasjonaldagen og konfirmasjonssesongen. Spørsmålene «har du bunad?» og «hva synes du om bunad?» florerer på sosiale medier. Bunadspolitiet hiver seg ofte i debatten og påpeker hva som er riktig bruk av plagget, og blir slett ikke uimotsagt av progressive «liberalister» som mener at regler er til for å brytes. Kronikker sendes til landets store mediehus og meningene er delt.

Flere ungdommer ytrer en misnøye mot en lite inkluderende bunadskultur, men likevel får de fleste ungdommer bunad til konfirmasjonen. Noen av dem ønsker å være gode forbilder og velger derfor å la bunaden stå, til fordel for en festdrakt som en protest mot det økonomiske presset bunaden kan medføre. Mange andre vil likevel ha bunad fordi «alle andre har det».

Samtidig kjemper husflidslagene i et samspill med politikere og myndighetene harde kamper for å verne om husflidteknikker som er vurdert som rødlistet immateriell kulturarv. Noen av disse teknikkene har blitt bevart allerede fra vikingtiden, og måten vi kan la tradisjonene leve videre er til syvende og sist å få et økt engasjement fra yngre mennesker som ønsker å videreføre tradisjonsteknikkene.

Ser ungdommen verdien i å verne om immateriell kulturarv knyttet til tradisjonelt håndarbeid?

Jeg er Telemarking selv – født og oppvokst i Porsgrunn. Helt siden jeg var liten har jeg gått forbi husfliden på Storgata. Uten å ha tenkt for mye over deres rolle, assosierte jeg det med «stedet der de solgte typisk norske klær». Butikken var der

hele tiden, men det var ikke før jeg møtte en kvinne på et marked i Nissedal som fortalte sin bunadshistorie at jeg ble brennende engasjert i norske folkedrakter som tradisjonsbærere. Siden den gang, begynte jeg å kikke på utstillingsdokkene hver gang jeg gikk forbi husfliden på Storgata i Porsgrunn sentrum og beundret verkene. Hun fortalte meg hva bunad betyr for henne, og det inspirerte meg til å stille flere på tvers av generasjoner det samme spørsmålet; hva betyr bunad for deg?

2 PROBLEMSTILLING

Problemstillingen til masteroppgaven fordyper seg i Telemarksbunadenes draktskikk i dag. Bunadene fra Telemark blir ofte omtalt som trolig Norges vakreste og dyreste bunader. Man ser at kongefamilien og andre kjendiser, blant annet milliardærdøtrene til Øystein Spetalen, velger Telemarks unike tradisjonsdrakter. Til tross for at det finnes flere som velger å gå i beltestakk med liten til ingen tilknytning til Telemark fylke og med lite kunnskap om symbolikken i hver søm, velger de den likevel. Noen velger også å bestille de såkalte «kinesiske bunadene» som er rimeligere, og møter motstand for at de ikke overholder tradisjonene til punkt og prikke. Selv om det ser ut som en bunad, er den ifølge bunadspolitiet ikke ekte fordi den ikke er fullstendig norsk produsert. Men er det så viktig at den er norsk produsert?

Har bunaden bare blitt et økonomisk velstandssymbol, og hvordan føler telemarkingene fra et sterkt tradisjonspreget draktområde på dette? Betyr det noe om bunaden man velger å ha på seg på nasjonaldagen ikke er fra en persons opprinnelsessted?

At bunaden er et verdifullt og ettertraktet plagg er det ingen tvil om. Den er en historiebærer for en spesifikk region og er sammensatt av unike tradisjonsteknikker. Likevel finner vi for eksempel brikkevev over Rødlisten for husflidsteknikker i Norge, og det er et spørsmål om tid når teknikken vil dø ut hvis yngre mennesker ikke fører tradisjonen videre.

På en annen side finner vi kvinner som broderer liv, vever belter og melder seg på ulike bunadskurs, både alene og med venner. For dem er håndarbeidet av bunaden verdifull, og de tilegner seg kunnskap til å veve, brodere og sy bunader til resten av familiemedlemmene – et arbeid som de sterkt ønsker skal gå i arv.

Ser veien lys ut for at ungdom etter hvert engasjerer seg nok i norske tradisjoner til å lære å sy sin egen bunad selv i stedet for å kjøpe til neste generasjon? Hvor viktige

er tradisjonene for dem? Hvilke tiltak må vi i så fall få iverksatt for at de skal vise interesse til å følge tradisjonene, eller er interessen så liten at kampen allerede er tapt? Forskningen skal i utgangspunktet handle om unge jenter fra Telemark sitt verdisyn på bunad.

Gjennom denne masteroppgaven ønsker jeg å komme frem til hva Telemarks drakttradisjoner betyr for unge jenter fra dette draktområdet, og hva som skal til for å videreføre den unike tradisjonskunsten.

Forskningsspørsmålet jeg tar utgangspunkt i, lyder følgende:

«Hva slags oppfatning og verdisyn har unge jenter fra Telemark om Telemarks draktskikk, og hvordan kan vi engasjere dem for immateriell kulturarv knyttet til bunadssøm og tradisjonelt håndverk for å videreføre tradisjonene?»

Masteroppgaven kommer til å være av tverrfaglig karakter. Jeg vil ta i bruk både perspektiver rundt vern av immateriell kulturarv for norske bunader, teori om verdier, livsstil, tradisjoner og kulturarv på grunnlag av et geografisk område, og ikke minst fordype meg i betydningen av et kulturuttrykk som er både materiell, immateriell og som setter et unikt særpreg på Telemark fylke, også internasjonalt.

Hvilke verdier en målgruppe har er avgjørende for hvordan man kan øke interessen og engasjementet. Derfor ser jeg for meg at «verdi» blir et viktig nøkkelbegrep i forskningen, og kan henge sammen med hvilken generasjon og annen bakgrunn informantene har.

Jeg ønsker mest å fokusere på de yngre informantene sitt synspunkt, men jeg kommer også til å intervjuere eldre kvinner for å høre kontrastene i svarene på de samme spørsmålene. Hensikten med dette er til syvende og sist å finne ut hvordan vi kan bevare bunadstradisjonen og øke engasjementet innenfor lokal bunadsskikk hos den yngre delen av befolkningen.

Kvinner som tilhører generasjon X, Z og Baby boomers er aktuelle informanter. I utgangspunktet velger jeg å intervju fem kvinner, hvorav overvekten av informantene skal tilhøre den yngste generasjonen Z. Tidligere generasjoner er med for å sammenligne verdigrunnlaget til ungdommen. Grunnen til at jeg kun intervjuer kvinner er fordi forskningen er marginalisert til kvinnebunader som har blitt brukt utelukkende av kvinner opp gjennom historien. At jeg også velger å legge fokus på norske kvinner er fordi jeg ønsker at informantene har en opprinnelse med større tilknytning til norske bunadstradisjoner, og derav en mer lik kulturbakgrunn.

Siden jeg selv bor i Telemark, og har delvis noe kjennskap til hva befolkningen mener om bunad, har jeg derfor tilegnet forkunnskaper om temaet før jeg startet med oppgaven. Jeg kan se for meg at det finnes en generasjon der ute som er mer opptatt av bunadstradisjoner og bunadshistorie enn dagens ungdom, men det kan også hende at unge er mer interesserte i bunad enn forventet. Kanskje det også har blitt gjennomført prøveprosjekter på vegne av skoler og husflidslag som har bidratt til å øke ungdommens interesse for bunad, men dette er ikke en hypotese jeg ønsker å sette. Jeg er åpen for alle slags mulige utfall, og går inn for en induktiv tilnærming.

«For Popper, som representerer deduktiv- logiske tenkemåten (teorier er utgangspunkt for empiriske observasjoner), var det en absurd forestilling at vi kan begynne med rene observasjoner uten noe form for teori, slik representanter for den induktive tenkemåten hevder. Utgangspunktet kan være en idé eller en teori som vekker nysgjerrighet.» (Halvorsen, 2008, s. 24).

2.1 Tidligere forskning

Generelt sett er det en del forskning på bunadsskikk i Telemark. Litteratur har jeg funnet på mitt lokale bibliotek og på USN i Rauland. Denne refereres til i teoridelen og det bakgrunnshistoriske kapittelet som kommer senere i oppgaven. Av undersøkelser og forskning var Hege Stormarks kvalitative undersøkelse om mening, symbol og bruk rundt bunad til konfirmasjonen det nærmeste jeg kunne finne som lignet delvis på min problemstilling. Stormark (2023) har vært nysgjerrig på å finne ut

hvorfor så stor grad av jenter velger bunad til konfirmasjonen, og hvordan det er mer enn et klesplagg for ungdommen (Stormark, 2023, s. 23). Denne undersøkelsen fant jeg ikke før etter jeg ble ferdig med alle intervjuene og konklusjonen i min masteroppgave, men jeg velger likevel å introdusere leseren til dette prosjektet fordi den er relevant for forskningstemaet.

I korte trekk kom Stormark (2023) frem til at det var flere varianter av setningen «fordi det er fint» som dukket opp i undersøkelsen, samt demonstrering av høy økonomisk kapital ved å gå i bunad i konfirmasjonen. At det er mer uvanlig å ha bunad enn å ikke ha bunad har vært en gjenganger blant informantene fra lavinntektsfamilier. Det snur om statusen; nå skiller man seg ut hvis du ikke går med et dyrt «statusplagg», enn å skille seg ut fordi man går med det. Kanskje det kan heller føre til at man velger en dyrere bunad enn den som tilhører draktområdet man er fra.

Flere svarte med at de knyttet bunaden opp mot sted- og familietilhørighet, samt kulturell individualitet. Her svarte også en av informantene om at identiteten stod i strid med å gå i kvinnebunad fordi vedkommende identifiserer seg som ikke-binær, noe som viser at det er dilemmaer rundt identitet som ikke bare er knyttet til uttrykk for stedtilhørighet (Stormark, 2023, s. 33).

Stormark konkluderte med kontrasten mellom økningen av lavinntektsfamilier, samtidig som bruken av bunad til konfirmasjonen har økt. Det fører til at man må besitte med økonomisk kapital for å bruke bunaden som et symbol, og enkelte kan prioritere å låne bunad til konfirmasjonsdagen for å ikke skille seg ut og gi inntrykk av at de kommer fra en lavinntektsfamilie som ikke har råd til bunad (Stormark, 2023, s. 39).

3 METODE

«Samfunnsvitenskapelig metode dreier seg om hvordan man skal gå frem for å finne informasjon om den sosiale virkeligheten, og ikke minst hvordan den skal analyseres. Metode, som stammer fra det greske «methodos» betyr å følge en bestemt vei mot et mål. Man samler inn, analyserer og tolker data og de viktigste kjennetegnene ved metode er systematikk, grundighet og åpenhet» (Johannessen, Tufte, & Christoffersen, 2016, s. 25).

3.1 Kvalitativ metode

Kvalitative metoder bygger på teorier om blant annet en dypere forståelse for fortolkning, også kalt hermeneutikk, men også menneskelig erfaring – såkalt fenomenologi. Metodene omfatter derfor ulike metoder for systematisk og empirisk datainnsamling, bearbeiding og analyse av materiale fra intervjuer, men også gjennom observasjon, feltarbeid eller annen skriftlig tekstkilde (Halvorsen, 2008, s. 132).

3.1.1 Hvorfor kvalitativ metode?

Det positive med kvalitativ metode er at det kan i større grad bygge på menneskelig erfaring og man kan dykke dypere inn i enkeltmenneskers oppfatninger, tanker og følelser rundt et tema. Det kan i større grad gi forsker et helt annet perspektiv på en avgrenset sosial situasjon enn man ellers ville fått med spørreundersøkelser, eller ved å benytte kvantitativ metode og statistisk datainnsamling. Jeg ønsker ikke å holde avstand fra subjektene og ser for meg intervjuene som en mer personlig samtale fordi spørsmålene handler mye om personlig betydning og verdi. Derfor mener jeg at kvalitativ metode med en overvekt av intervjubasert datainnsamling er mer passende for å komme frem til en god konklusjon til denne problemstillingen.

3.1.2 Induktiv metode

Jeg velger også induktiv metode som handler om å slutte en påstand fra noen (eller én) til alle. Det kan også forklares som at vi går fra singulær til partikulær, eller fra empiri til teori. Ulempen med denne tilnærmingen er at sammenslutningen kan gjelde et fåtall, og betyr ikke nødvendigvis at alle i utvalget av informanter presenterer f.eks. oppfatningene til en bestemt generasjon. Likevel kan det gi oss en pekepinn på tendenser og likheter eller ulikheter. Metoden hviler også på verifikasjonsprinsippet. Det vil si at vi trekker en slutning fra individuelt til allment prinsipp (Halvorsen, 2008, s. 23).

3.1.3 Validitet

«Validitet, eller gyldighet, betyr i hvilken grad man ut fra resultatene av et forsøk eller en studie kan trekke gyldige slutninger om det man har satt seg som formål å undersøke» (Dahlum, 2021).

Til tross for at dette vil være en oppgave hvor jeg vil kunne samle en del datamateriale, har jeg fremdeles begrensninger i henhold til lengden på oppgaven og tidsrammen jeg har til å skrive den. Derfor er jeg innforstått med at resultatet kan i den forstand gi en pekepinn på hva enkelte ungdommer kan mene om temaet, men likevel kan man stille seg kritisk ved en generalisering av resultatet til en fullstendig populasjon. Om denne forskningen hadde hatt rom for flere informanter, kunne man sannsynligvis fått et annerledes resultat. Det er også avhengig av hva slags informanter man velger å intervju. Likevel ser jeg for meg at dette kan absolutt være et prosjekt man kan bygge videre på i en mer omfattende oppgave. Svarene kan mulig variere hvis vi plukker ut informanter fra et annet fylke og tar for oss et annet draktområde som utgangspunkt for et nytt forskningsprosjekt.

3.2 Feltarbeid, observasjoner og utvalg

I oppgaven ønsker jeg å observere hvordan dagens bunadsproduksjon er, og samtidig se tilbake i tid på hva som har vært karakteristisk for bunadsskikken opp igjennom årene. Telemark museum har en stor samling av brikkevevde belter, liv, broderier, søljer, tegninger, og fotos, og bidrar til å opplyse dagens generasjoner gjennom å tilby arkivbesøk og legge ut bilder av gjenstandene på Digitalt museum som er tilgjengelig for alle. Der kan man la seg inspirere fra tidligere verker, teknikker og mønster som kan tas i bruk den dag i dag for å komme nær den eldre draktskikken. Arkivet kan bidra til å spre kunnskap og inspirasjon for ungdom som kan videreføre den immaterielle kulturarven, og derfor ønsker jeg å vite mer om arbeidet deres rundt konservering, eventuelt også hvordan de jobber med opplysning av ungdom.

For å øke forståelsen for plaggets verdi må vi dykke inn i bunadens tidsreise utenfor litteraturens verden, og derfor mener jeg at et besøk på Telemark museum kan bidra til dette. Jeg tenker også å stille arkivaren spørsmål om hvordan de oppbevarer den materielle kulturarven, om hvilke tiltak de har iverksatt til konservering av gjenstandene. Å vise frem og formidle den materielle kulturarven kan for eksempel inspirere og opplyse dagens generasjoner. Her kan vi lære slags teknikker de har brukt før, slik at dagens generasjon kan komme nærmere det mer «autentiske» i dag. Dette er empiri som kan være relevant for å få en utfyllende konklusjon i oppgaven.

Historiekapittelet skal inneholde en rask oversikt over historiske hendelser, og bidra til å danne et kunnskapsgrunnlag og et solid utgangspunkt til datainnsamlingen. Det kan være fint å ha med i masteroppgaven for at leseren skal få mer kunnskap om temaet, forstå grunnlaget for informasjon jeg har brukt til å tilegne meg kompetanse, og gjennomføre en god intervjubasert datainnsamling med relevante intervju spørsmål.

I tillegg har jeg også fått innspill fra informanter underveis, blant annet om et prosjekt på Menstad Ungdomsskole der ungdommer har fått sydd sin egen gamle Øst-

Telemarksbunad. Siden denne masteroppgaven handler om ungdommens syn på bunad og verdiføringen av tradisjonen, har jeg tatt utgangspunkt i en reportasje fra Norge Rundt som har dokumentert prosjektet fra Menstad ungdomsskole med kommentarer fra de unge jentene som har vært med. Jeg har dessverre ikke fått tak i ansatte på skolen for å høre mer om hvordan prosjektet ble gjennomført utover det, og høre om prosjektet har vært vellykket nok til å ta til orientering og eventuelt videreføre.

3.3 Litteratur, teori og utvalg

Litteraturen jeg har valgt å bruke handler i hovedsak om samfunnsvitenskapelig metode og informasjon fra diverse bunadsleksikoner, samt bøker om bunadshistorie lokalt i Telemark og nasjonalt. For å understreke hva slags bunadskultur vi har i Norge har jeg også tatt med et mindre kapittel som klarlegger forskjellene mellom norsk, svensk og dansk bunadsskikk. Det kan gi en pekepinn på hvordan norske drakttradisjoner skiller seg ut sammenlignet med våre naboland. Det vil igjen gi en mulig fremstilling av hvordan nasjonaldraktene er knyttet opp mot identitet og verdier i de ulike landene.

Artikler og nettsider har jeg funnet gjennom Google Scholar og Oria. Annen litteratur har jeg funnet ved å lete i hyllene på mitt lokale bibliotek og bestilt etter tips fra veileder. Litteraturen jeg har valgt mener jeg er aktuell for forskningstemaet, og mye av teorien jeg har referert til er skrevet i delvis samarbeid med Bunad- og folkedraktrådet som Norsk Bunadsleksikon bind 1 av Bjørn Sverre Hol Haugen (2006). I tillegg har jeg tatt utgangspunkt i akademiske referanser til viktige nøkkelbegreper som er gjengangere i masteroppgaven, blant annet akademiske referanser til relevante generasjoner, og begreper som livsstil og kultur.

Utover dette har jeg også brukt ulike nettsider til en rekke institusjoner, samt andre offentlige dokumenter som kilder.

Teoridelen har jeg valgt å starte med selve definisjonen på kulturarv og en rask innføring av begrepene materiell og immateriell kulturarv. Videre introduserer jeg generasjonene som teori i oppgaven for å kunne dykke dypere inn i hva som har preget de ulike generasjonenes oppvekst, livsstil og verdier, og for å bygge opp en for forståelse for hva som kan engasjere dem og hvordan de tilegner seg kunnskap. Dette er begreper som vil stadig dukke opp under forskningen, og derfor vil en oppklaring på disse være greit å ha med.

Jeg skriver også om definisjonen av begrepet bunad, og tar med en forklaring av kategoriene norske folkedrakter deles opp. Det kan være viktig for å kartlegge de ulike bunadenes tradisjonelle tyngde, og kategoriene kan gi en pekepinn på hvilken betydning de har for vår kulturarv. I tillegg setter jeg av plass til å belyse skillelinjene mellom begrepene folkedrakt, bunad og nasjonaldrakt for å øke begrepsforståelsen ytterligere rundt temaet. De ulike definisjonene kan understreke hvilken plass plagget har hatt i brukernes liv over tid.

3.3.1 Kulturpolitisk og institusjonelt perspektiv

Videre har jeg valgt å gå raskt inn på ulike offentlige råd, institutter og organisasjonsarbeid med deres mandat fra offentlige myndigheter. Det kan gi en innføring i hvordan kultur- og likestillingsdepartementet og andre offentlige institusjoner jobber opp mot ivaretagelse, vern og videreføring av norske bunadstradisjoner. Der har jeg også valgt å ta med den norske bunadbruken som nominasjon på UNESCOs verdensarvliste. Den belyser blant annet viktigheten av norsk draktskikk som kulturarv og hvorfor den er verdt å videreføre. I denne delen bruker jeg blant annet informasjon fra nettsidene til Kulturdirektoratet, Regjeringen, og andre offentlige institusjoner. Noen av disse sidene har ikke dato for publisering av teksten, og derfor har jeg notert ned dato for lesingen i tråd med kildekompassets retningslinjer.

3.3.2 Bunadens historie

Den andre delen vil være et historiekapittel som tar med leseren inn i en tidsreise gjennom bunadens bruksskikk fra den førindustrielle tiden til i dag. Kapitlet innledes med nasjonalromantikken som epoke – hva var karakteristisk med den? Det kan gi

leseren et innblikk i hvordan oppblomstringen av folkedrakter passer inn i det nasjonalromantiske bildet. Hvorfor ønsket stadig flere å gå tilbake til bondesamfunnets idealer?

Bunadens symbolikk har blitt brukt i protest i et samfunn som var i endring. I starten av 1900- tallet var Norge i ferd med å løsrive seg og bli en selvstendig nasjonalstat, etter flere hundre år. På hvilken måte ble bunaden senere brukt som et politisk symbol i kampen om selvstendighet? Og ikke minst - hvem har satt spor i bunadens historie?

Avslutningsvis ønsker jeg å dykke dypere i Telemark som draktområde og utbredelsen av bunadene i Øst- Telemark, da forskningsspørsmålet jeg velger å besvare fordyper seg i disse bunadene. Jeg går gjennom de ulike delene, i tillegg til en rask forklaring om deres utvikling. Tekniske ord og dype detaljer innenfor tradisjonell søm har jeg unngått å bruke fordi jeg ønsker å ta hensyn til at masteroppgaven kan bli lest av enkelte som ikke har detaljert kunnskap om bunad, og ikke like relevant til datainnsamlingen. Derfor har jeg valgt å introdusere disse delene som et forenklet historisk overblikk over bruksskikkens utvikling.

Kapitlet avsluttes med trolig en av Norges fremste bunadsambassadører Hennes Majestet Dronning Sonja av Norge med opprinnelse fra Telemark, og høydepunkter som har gitt beltestakken økt oppmerksomhet siden hun ble dronning. I tillegg fikk hennes barnebarn prinsesse Ingrid Alexandra gammel øst- Telemarksbunad til konfirmasjonen, noe som kanskje kan skape økt oppmerksomhet rundt eldre bunadstradisjoner innenfor den yngre målgruppen.

Stilen for litteraturhenvisning i avhandlingen er APA7.

3.4 Intervjuer og utvalg

Informantene jeg legger fokuset på er fra generasjon Z, men jeg har også med informanter fra Baby boomer og Generasjon X. Jeg vil finne ut om det er en fellesnevner blant deres verdisyn rundt bunad, til tross for ulik livserfaring, alder og livssituasjon. Jeg ønsker å ta utgangspunkt i at informantene er helst født og bosatt i Telemark slik at disse har en viktig fellesnevner; telemarksbunadens opprinnelsessted. Likevel forholder jeg meg til bunader innenfor draktområdet Øst- og Midt- Telemark med en mer marginalisert problemstilling for å få en strukturert besvarelse. Hvis jeg tar for meg flere temaer parallelt kan oppgaven vil bli rotete og muligens ikke gi et konkret nok svar på forskningsspørsmålet.

På bakgrunn av den teoretiske kunnskapen ønsker jeg å gjennomføre en kvalitativ undersøkelse der jeg gjennomfører dybdeintervjuer og bruker disse intervju spørsmålene som utgangspunkt. Intervjubesvarelsene fra kvinner som tilhører andre generasjoner skal brukes som referanse til de yngre informantene:

- Hva betyr «bunad» for deg? (Personlig verdi)
- Har bunaden blitt et økonomisk symbol mer enn et stykke tradisjonskunst? (økonomisk verdi)
- Bør verdien av de immaterielle tradisjonene ved tradisjonell draktskikk overholdes, eller har betydningen deres faset ut? (verdien av tradisjoner)
- Hvordan kan ungdom engasjere seg mer i lokale drakttradisjoner fra sitt nærmiljø? (Videreføring av den immaterielle kulturarven)

Fellesnevneren med disse intervju spørsmålene er at de stiller spørsmål rundt flere sider av bunadens verdi; *personlig* verdi, *økonomisk* og *sentimental* verdi, samt verdien av å *overholde* den tradisjonelle draktskikken. Forskningsspørsmålet vil handle om hvilken av disse verdiene dominerer mest for å deretter finne ut hvordan vi kan få ungdommen engasjert og videreføre tradisjonene videre.

Grunnen til at jeg har valgt å basere datainnsamlingen på et par dybdeintervjuer er at bunad og tradisjoner kan være et følelsesladd og sentimentalt tema for enkelte, og med et langt intervju kan man få en dypere forståelse for informantenes verdigrunnlag og holdninger som utgangspunkt til deres besvarelse.

Transkriberingen av intervjuene blir dobbeltsjekket i etterkant for å forsikre at den ordrette gjengivelsen har blitt videreformidlet på en korrekt måte.

For å gjøre datainnsamlingen enklere å lese har jeg valgt en mer «redigert» og strukturert transkribering. Jeg har fjernet unødvendige pauser, lyder og avbrudd og forholder meg til å skrive bokmål, til tross for at enkelte informanter har dialekter der nynorsk kunne vært mer passende for å uttrykke deres språkbruk. Svarene til informantenes budskap ble uansett gjengitt svært likt, og målet mitt var å ikke gå vekk fra informantens uttrykk. Et mer strukturert svar bidra til å uttrykke budskapet i teksten bedre for leseren.

3.4.1 Informert samtykke og anonymitet av informanter

Under intervjuene har jeg valgt å ta notater som informantene har fått tilbud å se i etterkant. Grunnen til at jeg ikke velger å ta opptak er fordi temaet kan legge til grunn for en mer personlig og sentimental samtale, og jeg ønsket ikke et formelt og stivt intervju. Det var viktig for å ikke få en anspent stemning og at informantene føler seg komfortable og avslappet under samtalen. Deltakerne holdes anonyme i masteroppgaven og har ikke gitt ut noen særlige personopplysninger underveis i intervjuet, noe som heller ikke har vært relevant for å besvare forskningsspørsmålet. I kapittel 5 om empirisk materiale refereres de til som «informant 1» og «informant 2» etc., og informantens navn har heller ikke stått i mine personlige notater, noe som gjør dem vanskelige å spore. Sitatene refereres til nederst i referanselisten, til tross for at notatene er personlig. Det viser også dato og tidspunkt for intervjuene.

4 TEORI

4.1 Kulturarv

«Kultur brukes i en rekke forskjellige sammenhenger med ulike betydninger. Vanligst er det å snakke om kultur i forbindelse med tanke-, kommunikasjons- og atferdsmønstre hos mennesker, og da i både vid og snever forstand» (Schackt, 2023).

Arv betegnes som noe som føres videre fra en generasjon til neste generasjon. (Martinsen, 2022).

Kulturarv kan ofte betegnes som kulturuttrykk vi har arvet fra tidligere generasjonene. Det defineres også som et samlebegrep om hvilken måte den historiske plattformen er bygget opp i et samfunn, og dermed blir et resultat basert på den folkelige aktiviteten i en menneskegruppe. Vi kan knytte det opp mot skikker og normer, verdier og idéforestillinger i et samfunn. Ulike drivkrefter kan være religion, litteratur, musikk og vitenskap. Kulturen endrer seg med menneskers ulike vaner over tid. Disse fellestrekkene skaper et felles uttrykk for en samfunnsgruppe, og ikke minst binder folk sammen gjennom ulike likhetstrekk (Martinsen, 2022).

Samtidig kan kulturarv som begrep settes i et politisk perspektiv. Ifølge Løkka og Hylland (2014) kan kulturarv forstås som en politisk konstruert fortid;

«En fortid som inngår i politisk retorikk og politiske prosesser. Et viktig spørsmål for faglig analyse er også hvilke verdier og ideologier de kulturarvspolitiske prosessene til enhver tid hviler på» (Løkka & Hylland, 2014, s. 165).

4.1.1 Materiell og immateriell kulturarv

Kulturarven legger til rette for å forme en nasjon og gir samfunnet en felles identitet. Vi skiller mellom to typer; materiell og immateriell kulturarv. Materiell kulturarv er ofte

fysiske gjenstander og landskap. Immateriell kulturarv kan være videreføringen av kunstneriske uttrykk, musikk, teknikker, historier ført fra munn til munn og andre tradisjoner (Kulturdirektoratet, u.å.).

4.2 Livsstil og generasjoner

«Livsstil er summen av enkeltpersoners levevaner og atferd. Betegnelsen brukes ofte om måten en person lever på, først og fremst om de aktivitetene man selv har råderett over, og som avspeiler egne valg. Livsstil er knyttet til mer eller mindre bevisste personlige preferanser, men påvirkes i høy grad av omgivelsene» (Nylenna, 2020).

4.2.1 Baby boomers

Baby boomers er generasjonen født mellom 1946 og 1964 og fått navnet fra en tid der kvinnene fødte i gjennomsnitt 3 barn rett etter andre verdenskrig – en tid preget av nasjoners gjenoppbygging i Europa og Vesten. Da ble det født nærme 1 milliard barn, og tiden har vært preget av både andre verdenskrig, men også den kalde krigen, drapet på John F. Kennedy, den første månelandingen, og Vietnamkrigen (Berkup, 2014, s. 220).

Fingerman, Pillemer, Silverstein, & Sutor (2012) forklarer kjennetegnene ved generasjonen slik:

«In young adulthood, the Baby Boomers encountered remarkably different social circumstances than their parents did, including the women's movement, the sexual revolution, rising divorce rates, and enhanced educational opportunities.»

(Fingerman, Pillemer, Silverstein, & Sutor, 2012, s. 200).

Denne generasjonen har også blitt preget av «workaholic» trenden; når man jobber hardt oppnår man suksess. Mange i denne generasjonen har startet opp med å bli mer avhengige av jobben sin enn tidligere (Berkup, 2014, s. 220).

4.2.2 Generasjon X

Generasjon X er født fra midten av 1960- tallet og utover 1980- tallet. De omtales også som «de middelaldrende foreldrene» og har ofte fått barn i 20- årene. Denne generasjonen har gått gjennom en rekke samfunnsendringer og blant annet opplevd historiske hendelser i voksenalder som Berlinmurens fall. Livet deres har også vært mye preget av den kalde krigen og senere globaliseringshybris på 1990- tallet med gjenoppbyggingen av en ny, mer samlet verden.

Samtidig har de vært med på den teknologiske utviklingen og behersker også dagens teknologi, men er ikke like avhengige av mobiltelefonen til enhver tid som generasjon Z. De har ofte vært mer selvstendige og levd i tidsepoken hvor p- piller og selvbestemt abort var revolusjonerende. Samtidig betegnes de som generasjonen hvor begge foreldrene har vært ut i jobb (Berkup, 2014, s. 221).

4.2.3 Generasjon Z

Generasjon Z er generasjonen født på 90- tallet til cirka starten av 2000- tallet, og vært preget av mer digitalisert verden. Den teknologiske utviklingen har siden slutten av 90- tallet gått så raskt at det er ulikt hvor lenge dem har levd med internett og sosiale medier. For eksempel var ikke iPhone tilgjengelig på 90- tallet og starten av 2000- tallet, så dagens digitaliseringsnivå har kommet gradvis i deres liv.

“Generations Z is raised with the social web, they are digital centric and technology is their identity. They are also referred as Generation I, Gen Tech, Digital natives, Gen Wii etc. They are born and raised in the digital world and what distinguishes them from other generation is that their existence is more connected to electronics and digital world” (Singh & Dangmei, 2016, s. 2).

Gen Z kan i større grad følge med på influensere og trender som formidles på sosiale medier, i motsetning til tidligere generasjoner som ikke har vokst opp med de samme levevanene. Samtidig er de en stor gruppe konsumforbrukere. De siste årene har det også blitt en trend at Gen Z er over gjennomsnittet mer miljøbevisste og samfunnsengasjerte, i tillegg til å legge et større fokus på økonomi.

«Generation Z are very concerned with environmental issues, very conscious of looming shortages and water shortages which indicates that they have a high sense of responsibility towards the natural resources» (Singh & Dangmei, 2016, s. 3).

4.3 Kulturell kapital, økonomisk kapital og habitus

«Kulturell kapital handler om å mestre de kulturelle kodene som har status i samfunnet. Ofte får vi de kulturelle kodene fra foreldrene våre og er ikke bevisste på dem, selv om de former smaken vår, hva vi liker og synes er fint. Dette kan komme til uttrykk i tingene vi omgir oss med, og hvordan vi oppfører oss. Disse kodene uttrykker og definerer hvem vi er, og hvilken gruppe vi tilhører» (Baker & Hagen, 2020).

Slik Bourdieu (2006) forklarer i Kapitalens former, er det eliten som setter standarden for hvilke kulturelle koder som må følges for å få høyere kulturell kapital. Det er heller ikke uvanlig at økonomisk kapital også kan gi høyere kulturell kapital, eller samlet sett vise tegn til velstand og status (Bourdieu, 2006, s. 8).

Jeg selv er gen Z, og er vitner til at unge voksne på min alder ofte kan bruke en del tid på mobilen og får med seg mye informasjon om hva som trender på sosiale medier. Derfor er sosiale medier en viktig plattform for å nå ut til denne målgruppen. Hvis vi skal knytte det opp mot Bourdieus teorier om kulturell kapital, kan vi regne influenserene med flest følgere som eliten som besitter med makten til standardsetting. Derfor er det naturlig at denne gruppen er de største trendsetterne på sosiale medieplattformene og har en viktig påvirkningsstemme i samfunnet.

Habitus

«The structure constitutive of a particular type of environment (e.g. the material conditions of existence characteristic of a class condition produce habitus, systems of durable, transposable dispositions, structured structures, that is, as principles of the generation and structuring of practices and representations which can be objectively “regulated” and “regular without in any way being the product of

obedience to rules, objectively adapted to their goals without presupposing to attain them and, being all this, collectively orchestrated without being the product of the orchestrating action of a conductor” (Bourdieu, 1977, s. 72).

Samfunnet rundt oss kan føre til at vi tilegner oss ulike vaner og fremgangsmåter å tenke om ulike ting på. Det kan være et resultat av vårt oppvekstmiljø og blir en del av oss som gjør at vi handler instinktivt uten å tenke over hvordan vi skal handle. Som Bourdieu skriver i «Outline of a theory of practice” (1977) er habitus som en type struktur som utspringer fra et bestemt miljø, og det kan være det som er karakteristisk for en høy klassesstand i det bestemte miljøet. Handlingene kan påvirkes ubevisst ut fra disse.

4.4. Bunad

Bunad - av norrønt *búnaðr*

«Bunad er et antrekk som brukes til fest- og høytid. Bunaden har ulik grad av historisk og lokal tilhørighet, og skillet mellom bunader og andre drakter er ikke alltid åpenbart.» (Storlien, Noss, & Haugen, 2023).

Det er ikke få som har forsøkt å definere hva en bunad egentlig er. Bunad som en høytidsdrakt ble først definert av den samfunnsengasjerte kulturskikkelsen Hulda Garborg, men begrepet ble brukt i forbindelse med de eldre, tradisjonelle folkedraktene, og nyere drakter som har blitt inspirert av de gamle tradisjonene. I starten var det ingen direkte skille mellom folkedrakt og bunad som definisjon, men disse begrepene ble mer adskilt etter Aagot Noss sin spesifisering i artikkelen «Frå folkedrakt til bunad» som kom ut i 1974. Enkelte bruker også begreper som bygdedrakt, festdrakt og nasjonaldrakt for å beskrive en bunad. Hvilke skillelinjer det er mellom disse er det fremdeles delte meninger om, og derfor blir det vanskelig å definere konkret hva en bunad er (Haugen, 2006, s. 16).

4.4.1 Bunad- og folkedraktrådets definisjon

Bunad- og folkedraktrådet er et statlig oppnevnt råd som ligger under Kultur- og likestillingsdepartementet. Det betegnes som et organ for det nasjonale bunad- og folkedraktarbeidet ved det norske instituttet for bunad- og folkedrakt. Rådet ble opprettet i 1947 (Kultur- og likestillingsdepartementet, u.å.).

«Den allemenne bruken av bunader er eit særnorsk fenomen. Bunad- og folkedraktrådet har som mål å samla og formidla kunnskap om folkedrakttradisjonane, slik at fagens bunader kan byggja på eit mest mogleg sikkert og fullstendig grunnlag» (Norsk institutt for bunad og folkedrakt, u.å.-b).

Mer om deres mandat kommer jeg tilbake til under kapittel 4.6.

Bunad- og folkedraktrådet deler bunadene inn i fem ulike kategorier, men velger selv å presisere at dette er ikke et såkalt «fullverdig klassifiseringssystem». Disse kategoriene ble først representert i et informasjonshefte publisert av Bunad- og folkedraktrådet fra 1979, som på denne tiden het Landsnemda for bunadsspørsmål. Denne ble trolig utformet av Åse Lange som tidligere har vært bestyrer ved Norsk Folkemuseum, og skal gi brukere en pekepinn på hvilke bunader som ligger nærmere de tradisjonsbundne folkedraktene, og hvilke friere komponerte festdrakter brukes som bunad. Kategoriene baserer seg på den svenske professoren i etnologi Ulla Centergran sin definisjon på hva bunad er.

Mange av bunadene vi kjenner til i dag ble skapt tidlig på 1900- tallet, hvor noen ligner mer på tidligere tradisjonelle folkedrakter enn andre. Nyere drakter som er i utgangspunkt mer moderne og friere komponerte kalles ofte for festdrakter. Bunad- og folkedraktrådet skiller disse fra sine kategorier når de skal definere hva som er bunad og ikke, men på samme måte som folkedrakt skiller seg fra bunaden, er det til syvende og sist bruken som bestemmer i hvilken grad plagget er en bunad og ikke (Haugen, 2006, s. 16).

4.5 De fem bunadskategoriene

Kategori 1 – ubrotten tradisjon

Bunadene innenfor denne kategorien er «bunader som representerer siste lekk i ei folkedraktutvikling». Mange av disse har vært folkedrakter som senere har gått fra hverdagsbruk til «søndagsfint», og deretter blitt til fest- og høytidsklær. Senere har de fått status som bunad, men det unike med disse er at bunadene innenfor kategori 1 har vært uavbrutt i bruk, til tross for endret bruksmønster – derav begrepet «ubrotten tradisjon». Hardangerbunaden er et godt eksempel på en slik bunad, og er også den bunaden vi betegner som den første (Haugen, 2006, s. 16).

Kategori 2 – nesten ubrotten tradisjon

Kategori 2 er bunader med bakgrunn i en folkedrakt, men som har blitt latt vær å bruke en stund og senere tatt i bruk igjen. Likevel er det ganske tydelig hvordan den har sett ut og hvordan den er konstruert. Beltestakken fra Midt- Telemark ligger i denne kategorien (Haugen, 2006, s. 16).

Hvorfor den gjør det, kommer jeg tilbake til under kapittelet om Telemarksbunadens historie.

Kategori 3 – rekonstruerte bunader

Kategori 3 er systematisk rekonstruerte på grunnlag av gamle og bevarte folkedrakter med tilhørighet innenfor et bestemt geografisk område. Ofte har disse delene hørt til under samme type drakt, og det har blitt tatt utgangspunkt i historiske kilder, skriv, bilder, tegninger og muntlige kilder for å øke forståelsen og gjenspeile i større grad drakttradisjonene som ble brukt i området (Haugen, 2006, s. 16).

Kategori 4 – laga etter tilfeldig/mangelfull materiale

Slike bunader har blitt konstruert med mangel på kilder om det fullstendige utseendet på bunaden. Delene som ikke kan spores tilbake i tid har blitt konstruert til å passe i

stil med bunadens deler basert på tidligere kilder. Raudtrøyebunaden fra Øst-Telemark er et eksempel på en slik bunad. Denne har blant annet involvert flere utviklere og foreninger, og blitt utarbeidet i tråd med retningslinjene til Landsnemda for bunadsspørsmål. Den kan også kalles en «revidert» bunad (Haugen, 2006, s. 16).

Kategori 5 – Frie komposisjonar

Denne kategorien er bunader som er delvis eller fritt komponerte, og som oftest har trekk fra ulike folkedraktmaterialer med andre inspirasjonskilder. Grunnlaget for denne kategorien er bunadene som ble utarbeidet på starten av 1900- tallet inspirert av nasjonalromantikken. Hver bygd og by ønsket å ha en felles drakt som skapte en lokal tilhørighet. De behøver ikke ha noe tilknytning til en lokal draktskikk fra før av, men flere av disse har blitt utarbeidet med husflidsnemda som sitter på kunnskap om bunadstradisjoner. Likevel påpeker Bunad- og folkedraktrådet at slike festdrakter som utarbeides i dag omtales ikke som bunad (Haugen, 2006, s. 16).

4.5.1 Bunad, folkedrakt og nasjonaldrakt

Bunaden regnes i utgangspunktet ikke som en folkedrakt i normal forstand, da begrepet «bunad» inkluderer også moderne festplagg som er rekonstruerte og brukes ved mer spesielle anledninger. Likevel er det vanlig blant folkemunnene å skille mellom festdrakt og bunad.

Ordet nasjonaldrakt stammer fra tidligere av, og ofte betegnes de som tradisjonelle folkedrakter. Disse kan symbolisere en geografisk begrensing og knyttes opp mot et mer bestemt område. Folkedrakten betegnes også som et plagg innenfor et bestemt geografisk område, men Bunad- og folkedraktrådet har spesifisert i hovedsak at det er bruken som bestemmer skillelinjen mellom folkedrakt og bunad. Denne har fra tidligere av også blitt brukt til mer uformelle anledninger (Haugen, 2006, s. 17).

Det er flytende skillelinjer mellom disse tre begrepene, og dem har heller ikke fullstendig konkrete definisjoner. Derfor går disse begrepene mye inn i hverandre og har noe endret betydningen deres over tid.

4.5.2 Folkedrakter i andre nordiske land

Svenske folkedrakter er også forankret i rike tradisjoner. De brukes også ved høytider og selskap, barnedåp, bryllup og nasjonaldagen, i likhet med norske tradisjoner. Ulike drakthistorikere, blant annet Centergran (1993), deler folkedraktene inn i tre ulike deler;

- En *dokumenterad drakt* som har sine røtter i før- industrialismen.
- *Rekonstruerade drakt* som har sitt utspring fra før- industriell drakttradisjon og blitt formet gjennom bilder og annet kildemateriale.
- *Komponerade drakter* følger ikke nødvendigvis en bestemt draktskikk, men er inspirerte av tidligere folkedrakter. De kan ha delvis utspring fra en tidligere folkedrakt. (Centergran, 1993, s. 14-15).

Rekonstruerade drakter og *komponerade drakter* skilles ofte mellom bygdedräkter og sockendräkter.

Det finnes ca. 840 ulike folkedrakter i Sverige for både kvinner og menn, og alle geografiske områder er dekket (Dansföreningen i Tyresö och Stockholm, u.å.).

Både svenske og danske folkedrakter har tidligere gått av bruk i midten av 1800-tallet, men folkedraktene ble brukt lenger i Norge. Det gjør at vi har bedre kildemateriale om våre eldre, tradisjonelle folkedrakter enn Danmark og Sverige.

I både Norge og Sverige har landene flere institusjoner som jobber faglig med bunad og folkedrakter, i tillegg til aktivt arbeid i forankring og formidling. Det vil si at vi har et mer institusjonalisert bunadsarbeid, og blant annet en mer profesjonalisert tilvirkning til bunadssøm gjennom fagbrev og høyere utdanningsinstitusjoner, der man kan fordype seg i tradisjonskunst og folkekunst. I Danmark står ikke tradisjonene til å

medvirke økt bruk av folkedrakter like sterkt, og det er ikke like mange organisasjoner som jobber med folkedrakter utenom «Landsforeningen Danske folkedanseres draktutvalg». De har heller ikke vært ambisiøse nok til å øke bruken av folkedrakter og fordypet seg i bruken og draktskikken i stor grad, men likevel jobbet med dokumentering og opplysning av folkedraktene som et fokusområde i samarbeid med museer (Bjørnholt, 2005, s. 4).

Felles for disse landene var en økende trend for folkedrakter på 1970- tallet, men i Norge stod interessen for tradisjonelle drakter sterkest. I tillegg er vi også det tettest befolkede bunadsfeltet. Samtidig var vi også tidlig ute med opprettelsen av et spesifikt råd for bunad- og folkedrakter som jobbet videre med bunadstradisjoner og fastsettelsen av et solid kunnskapsgrunnlag med mål om å drive videreformidling og opplysning (Bjørnholt, 2005, s. 4).

4.6 Bunad i et kulturpolitisk perspektiv

4.6.1 Bunad- og folkedraktrådet (BFR)

Bunad- og folkedraktrådet er et oppnevnt fagråd som ligger under Kultur- og likestillingsdepartementet.

Rådet ble opprettet i 1947 og startet med navnet Statens bunadsnemnd, som den gangen lå under Landbruksdepartementet, og senere byttet navn til Landsnemnda for bunadspørsmål. På 60- tallet ble den reorganisert og fikk nye vedtekter som har lagt til grunn for føringene for deres institusjonelle organisering og praksis (Haugen, 2006, s. 20).

Rådet består av fem medlemmer og to varamedlemmer, samt et sekretariat som fungerer som et utøvende organ. På grunnlag av dagens bunader er deres mandat å øke forståelsen for tradisjonell draktskikk, samt gi faglig rådgivning. Sekretariatet holder til på Fagernes i Valdres og jobber i hovedsak med dokumentering, formidling og rådgivning (Haugen, 2006, s. 20).

Dokumentering og arkivering

For at formidlingsarbeidet skal være riktig er det en viktig forutsetning at dokumenteringen av feltet er god og pålitelig.

Det har blitt gjennomført feltarbeid i flere tiår som har resultert med at rådet sitter på et stort arkiv som består av et register med drakter, fotoarkiv, snittmønstre og tradisjonsmaterialer fra norske distrikter. I 2005 registrerte de ca. 60 000 drakter og deler som nå har blitt en viktig del av institusjonens arkivarbeid. Mesteparten av disse var privateide, men noen var også i museumseie (Haugen, 2006, s. 20).

Registreringen av privateide drakter og draktdeler er noe unikt, da i andre land har slikt ofte vært basert på museumstilfang. Generelt har museer og arkiv også retningslinjer og strategiplaner innenfor samlingsforvaltning, som i Norge er forankret i SPECTRUM 5.0 og deres 9 punkter. SPECTRUM er en standard for samlingsforvaltning med utspring fra Storbritannia. Kulturrådet har i 2020 lansert en egen variant på norsk (Samlingsnett, u.å.).

Mer om hvordan bunader konserveres på Telemark museum kan man lese mer om i kapittel 5.3.

I tillegg har Bunad- folkedraktrådet også et eget historisk arkiv og fotoarkiv, som kommer i tillegg til konservering av tekstil. Rådet har også ulike samarbeidspartnere, eller grendekontakter, som for med eksempel husflidslagene i Norge. Disse kan også være ulike bygdekvinnelag (Haugen, 2006, s. 21).

Formidling og rådgivning

Rådets formidling strekker seg mot ulike målgrupper og fungerer som regel gjennom henvendelser. Hvem som tar kontakt kan variere mellom grupper, institusjoner og enkeltpersoner. Gjennom delfaget «Drakt og samfunn» har de bidratt til mye informasjonsformidling på feltet, og samarbeidet med ulike universitet og forbund. Deler av formidlingen er også i form av rådgivning om bruk av bunad og søm, ofte knyttet til rekonstruksjon, men også generelle spørsmål om teknikker, søm og valg av materialer med utgangspunkt i lokal tradisjon. Hensikten med rådgivningen er at

dagens rekonstruksjon av drakter skal være mest mulig i tråd med de lokale tradisjonene så langt deres kunnskapsgrunnlag strekker seg (Haugen, 2006, s. 21).

4.6.2 Norsk institutt for bunad og folkedrakt

Norsk institutt for bunad og folkedrakt er et nasjonalt kompetansesenter som drives av Valdresmuseene, og er på lik linje med deres fagråd Bunad- og folkedraktrådet, lokalisert på Fagernes i Valdres. Disse har også en avtale opp mot Kulturdepartementet og et klart mandat med retningslinjer:

«Vårt mål er å fremje kunnskap om folkedrakt og bunad som kulturuttrykk, og bruk og tilverking av disse drakttypene» (Norsk institutt for bunad og folkedrakt, u.å.-b).

Instituttet for bunad og folkedrakt driver også med praktisk utdanning innenfor bunadtilvirkerfaget gjennom Bunadopplæringa. De driver også med bunadsutstillinger fra arkivet på Valdresmuseet. På deres nettside kan man også besøke deres digitale museumsarkiv og se på fotos fra deres samling. I tillegg ble de akkrediterte som rådgivere for UNESCO innenfor immateriell kulturarv grunnet deres videreføring av immateriell kunnskap for norske folkedrakter og bunader (Norsk institutt for bunad og folkedrakt, u.å.-c).

Andre organisasjoner som også driver med synlighet av våre folkedrakttradisjoner er blant annet norsk folkedraktforum – en landsdekkende organisasjon.

«Norsk folkedraktforum er en interesseorganisasjon for enkeltpersoner som arbeider for at vår folkedraktarv skal komme best mulig til syne i vår bunadbruk i dag.» (Norsk folkedraktforum, 2002).

Organisasjonen driver virke innenfor ivaretagelse av tradisjonelt håndverk og videreføring av kunnskaper som er i tråd med drakttradisjoner gjennom kurs og arrangementer. De samarbeider også med ulike institusjoner, som Norsk institutt for bunad og folkedrakt. Ved utarbeidingen av nye kulturminnelover vil organisasjoner

som disse komme med innspill for ivaretagelse av deres interesseområder (Norsk folkedraktforum, 2002).

4.6.3 Norske bunader på UNESCOs verdensarvliste

I 2023 har Norge valgt å nominere bunadbruken til UNESCOs liste over verdens immaterielle kulturarv fordi den har vært verdifull for våre tradisjoner og identitet. Forslaget stilles på bakgrunn av flere lag og institusjoner, blant annet Norges husflidslag, Noregs ungdomslag, Norsk folkedraktforum, og studieforbundet Kultur og tradisjon. Norsk institutt for bunad og folkedrakt er selvsagt med på dette, og nominasjonen er undertegnet av Kultur- og likestillingsdepartementet. Hensikten med nominasjonen er ikke minst å belyse hvor stor verdi bunad har som immateriell kulturarv, samtidig som håndverkskunnskapene som brukes til bunadssøm ikke er like populære som før.

Det er få land i verden som har en slik brukstradisjon hvor 70 prosent av norske kvinner har en bunad, og omtrent 20 prosent av Norges mannlige befolkning. Mange av disse går også i arv, noe som gir de tradisjonelle plaggene en spesiell sentimental verdi for mange.

En slik status vil vise at den er verdt å videreføre og kan belyse norsk immateriell kultur internasjonalt. I tillegg har Norge og Sverige felles nominert seterulturen grunnet en nedgang av seterbrukere i landene. Svar på nominasjonssøknaden kommer ikke før i desember 2024 (Kulturdirektoratet, 2023).

4.6.4 Ivaretagelse av bunad som materiell kulturarv

I dag er det mange museer i Norge som ivaretar norske bunader. Disse forholder seg til SPECTRUM 5.0, men også ICOMS etiske regelverk, blant annet gjennom forebyggende konservering og aktiv konservering. I regelverket blir de forklart slik:

2.23 - Forebyggende konservering

«Forebyggende konservering er en viktig del av museets planarbeid og samlingsforvaltning. Enhver museumsmedarbeider har et betydelig ansvar for å opprette og ved-

likeholde et beskyttende miljø for samlingene som er i hans eller hennes varetekt, enten disse befinner seg under lagring, på utstilling eller i transitt.» (ICOM, u.å.).

2.24 - Konservering og restaurering

«Museet skal holde samlingene under nøye overvåking for å kunne avgjøre når et objekt eller et eksemplar trenger konservering eller restaurering og om det er behov for konserveringsekspertise. Hovedmålet må være å stabilisere gjenstanden eller eksemplaret. Alle konserveringstiltak skal dokumenteres og så langt som mulig være reversible, og alle endringer må klart kunne identifiseres i forhold til originaltilstanden.» (ICOM, u.å.).

5 BUNADENS HISTORIE – EN NASJONALROMANTISK TIDSREISE

5.1 Nasjonalromantikken

Nasjonalromantikken var den kulturhistoriske epoken rundt midten av 1800-tallet som har preget datidens estetiske uttrykk som musikk, litteratur til visuelle kunstuttrykk i Norge. Ideen var at kulturen på denne tiden skulle preges av en vakker virkelighet som var langt borte, og en filosofisk tankegang som søkte tilbake til tider som ikke var like berørt utenfra. Disse ideene kan spores tilbake til tyske kulturmiljøer. Musikken følger lange, mer dynamiske linjer med mer dynamikk enn før, samtidig som størrelsen på orkesteret økte progressivt. Fantasien var emosjonell og grensesprengende (Engelstad, 2001, s. 6).

Nasjonalromantikken var også en epoke med mye dyrking av det folkelige og nasjonalromantiske. Det førte til blant annet mer fokus på norske dialekter, lokale tradisjoner innenfor dekorasjonsmaling, viser, eventyr, folkemusikk, og ikke minst folkedrakter som var lokalt forankret. Norsk natur og folkelige tradisjoner stod sentralt. Brudeferden i Hardanger av Adolph Tidemann og Hans Fredrik Gude er muligens et av de fremste eksemplene på billedkunst som vi assosierer med nasjonalromantikken, i tillegg til Edvard Grieg som en av Norges fremste komponister innenfor klassisk musikk. Hans kombinasjoner mellom klassisk musikk og den typisk gjenkjennelige, norske tonaliteten skaper et unikt preg som har spredt norsk folkemelodikk til mange av verdens mest kjente internasjonale konsertsaler (Engelstad, 2001, s. 14).

5.1.1 Bondesamfunnet i søkelys av nasjonalromantikken

Allerede før nasjonalromantikken har det vært interesse for folkedrakter med særpreg fra ulike områder. En måte folkedraktene ble dokumentert på var gjennom avbildning i form av tegninger av mennesker som tilhørte ulike bondesamfunn. Et eksempel var den kjente maleren Johan Friedrich Leonhart Dreier (1775- 1833) som

avbildet og tegnet bønder fra mange steder i Norge og publiserte maleriene senere i København på starten av 1800- tallet (Haugen, 2006, s. 26).

Bondesamfunnet ble senere en stor kilde for uttrykk av norsk identitet når bruken av folkedrakter begynte sakte å fase ut under industrielle revolusjonen og påvirkningene på samfunnet utenfra. Samtidig fikk vi en nasjonalromantisk motstrøm som kastet lys over bondesamfunnets skjønnhet i form av kunstneriske uttrykk som forente det norske.

De raske endringene i samfunnet la til grunn for en jakt på ro og hvile hos mange – noe de fant i bondesamfunnets idealer. Slike idealer stod også sentralt ved byggingen av landet som en selvstendig nasjonalstat. Etableringen av universiteter, museer og teatre, samt Ivar Aasens dialektsamlinger lo til grunn for å skape en kulturell frigjøring fra den danske kulturen (Engelstad, 2001, s. 24- 25).

5.1.2 Dronning Maud i Hardangerbunad – fra folkedrakt til nasjonaldrakt

Under nasjonalromantikken kunne vi oppleve et opprykk i folkedraktenes symbolikk, og flere innbyggere i Norge begynte gå i bunad som var utenfor draktområdet de opprinnelig kom fra. Hensikten var den nasjonale fremhevingen der bondesamfunnet stod som et sentralt symbol på det norske, i motsetning til storbyene som adopterte seg ulike kulturuttrykk.

Derfor ble Hardangerbunaden senere kalt for «nasjonalen» (Storlien, 2021).

Samtidig økte interessen for Norge som reisedestinasjon mot slutten av 1800- tallet. Det britiske kongehuset besøkte blant annet Norge på den tiden (Strand, 2023, s. 49).

Hardanger ble et symbol for det «typisk norske» som pirret nysgjerrigheten til utenlandske turister.

En av dem som kom til Norge sommeren 1893 var Maud av Wales. Hun ble under oppholdet avbildet med en Hardangerbunad som tilhørte Karl Nyblins nyåpnede studio i Bergen. Det var ikke unormalt at turister ble avbildet i en typisk nasjonal drakt når de dro på ferie (Strand, 2023, s. 49).

Steder og kulturuttrykk som var mindre påvirket av andre kulturer fikk høyere verdi. Blant disse stedene var Hardanger et eksempel. Området fikk stadig større kunstnerisk oppmerksomhet grunnet det, og ble en inspirasjonskilde til både billedkunst og teaterstykker. Det var også draktområdet til Hardangerbunaden som Maud ble avbildet med på fotostudioet i Bergen. På slutten av 1800- tallet førte det til at Hardangerbunaden ble en bunad som ble brukt over hele landet – den ble et prakt eksempel på en ekte nasjonaldrakt som representerte Norge.

I 1905 ble Maud dronning av Norge, og bildet av henne i Hardangerbunad ble et populært postkort. Det kan være en medvirkende årsak til hvorfor hardangerbunaden ble så populær (Storlien, 2021).

Den ble flittig brukt av alt fra spisesteder hvor servitører gikk i hardangerbunad til ulike forestillinger, og ble et sterkt symbol for Norge.

Ungdomslagene og folkehøgskolene viste et stort engasjement og var viktige arenaer for dyrkingen av norsk kultur. I midten av 1850- tallet kom de første folkehøgskolene til Norge, hvor den første var på Sagatun. De jobbet med blant annet nasjonsbygging og folkedans. Som en del av undervisningen sydde pikene på folkehøgskolene gjerne sin egen bunad. Det medvirket også til økt bruk av bunad blant befolkningen, også i bygdesamfunnene.

Hardangerbunaden ble også spredt til flere steder av Norge til den grad at det fikk motstand – bruken begynte å bli nesten urimelig. Da kom en sterk kulturpolitisk og samfunnsengasjert stemme på banen; Hulda Garborg (Haugen, 2006, s. 31-32).

5.1.3 Hulda Garborg og reformbevegelsen

Hulda Garborg ble født i 1862 i Stange i Hedmark. Hun vokste opp sammen med sin mor og to søstre. Hennes mormor sørget for at den økonomiske familiesituasjonen ikke lå til grunn for at barna fikk en dårlig oppvekst, og bidro med hjelp. Spesielt Hulda fikk reise mye hos familiens venner, da hennes mor etter hvert ble syk og var ikke i stand til å passe på barna. Til tross for at Hulda ikke fikk fullført skolegangen ble det raskt oppdaget ut at hun hadde kreative evner.

Senere i livet har hun engasjert seg for blant annet litteratur og teater, og ble senere

en sterk stemme for bunadbruken og venstresiden av politikken (Haugen, 2006, s. 32).

Mot slutten av 1800- tallet åpnet Norges husflidslag i Oslo som drev med produksjon og salg av norske bunader. Siden bunad ble svært populært var det ikke nødvendigvis viktig å kun brodere og sy den selv lenger.

For Garborg var det viktig å ta frem de gamle draktene og sette dem inn i et nytt og mer moderne perspektiv. I tillegg mente hun at overeksponeringen av hardangerbunaden fikk folk til å begynne å lage billige kopier. Det var minst like viktig å belyse at det også er flere vakre bunader fra andre draktområder.

For henne var det spesielt viktig at bunaden ble et festplagg, noe hun fikk gjennomslag for (Haugen, 2006, s. 32).

I hennes bok Norsk klædebunad utgitt av Norigs ungdomslag og Student- maallaget, fikk hun skrevet ned hennes kunnskap om ulike folkedrakter, samt hennes ideer om hvilke elementer som bør videreføres og tas opp igjen. I tillegg hadde hun også en formening om hva som bør legges bort. I samarbeid med bunadstilvirker Aksel Waldemar Johansen Kjerstina Vangsnes som var aktiv i ungdomslaget på Sunnmøre, klarte de å skape en større formidling av bunadsmønstre som ble mer tilgjengelig for folk. Samarbeidet dannet et grunnlag til enda en ny bok senere. I stedet for at skjørtet skulle hvile på hoftene måtte det heller bæres på skuldrene slik Hallingdal bunaden er lagt opp til. Hun så for seg at norske tradisjoner skulle bli mer implementert i dagligbruken, men dette gjennomslaget falt grunnet sterkere svinger i motebildet. Likevel har hun satt store preg i norsk bunadshistorie (Haugen, 2006, s. 33).

5.2 Norskdomsrørsla - symbol på en fri nasjon

Starten på 1900- tallet var sterkt preget av en frihetskamp og misnøye mot unionen med Sverige. Bondekulturen var i ferd med å forsvinne sakte på grunn av urbaniseringen i storbyene, og trengte derfor et løft. Bøndene ble stadig mer representert i politikken og fikk en sterkere stemme. Det var på høytid at den norske

kulturen skulle fremheves (Haugen, 2006, s. 34).

Bunaden ble i den forbindelse brukt som et nasjonalistisk symbol for å skape kontrovers. Først startet det med industrialiseringens motstrømninger på slutten av 1800- tallet, og symboliserte senere frihetsforkjemperne i unionskampen (Haugen, 2006, s. 34).

Norskdomsrørsla stod sentralt for å uttrykke den frihetskjempende, nasjonale kulturen. Siden klær var ganske synlige, brukte kvinner bunad til å uttrykke sitt politiske ståsted mot unionen med Sverige før de fikk stemmerett. Det også populært å gå i bunad når man tilhørte de kommunistiske bevegelsene i starten av 1900- tallet. Etter unionsoppløsningen ble det mer utbredt med bunad, og produksjonen økte. Det førte til slutt til at bunaden ble en identitetsmarkør som andre kan assosiere med ens lokale tilhørighet. Dette ble stadig viktigere utover 1900- tallet.

En utbredt tanke hos mange er spørsmålet om bunad og lokal tilhørighet står like sterkt i dag. Bunaden blir heller sett på som et festantrekk, men kanskje symbolbruken kan dras opp igjen ved en relevant debatt (Haugen, 2006, s. 34).

Etter 2. verdenskrig ble bunaden også brukt i forbindelse med å symbolisere Norges selvstendighet og frihet, men tidligere tok også nazistene i bruk typisk norske elementer, som bunad og folkeeventyr, for å dyrke en felles nasjonalfølelse i Norge. Det gjaldt blant annet postkort produsert under krigen. Bunaden ble en viktig markør som senere begynte å bli mer vanlig å bruke på nasjonaldagen, men også for å vise politisk motstand i i kampen mot EEC, EF, og EU.

I mellomkrigstiden vokste Noregs ungdomslag – en landsdekkende ungdomsorganisasjon som tilhørte venstresiden av politikken, med grobunn i å dyrke den typisk norske kulturen. Det var spesielt relevant i en tid hvor landet ble preget av nye kulturelle strømninger (Haugen, 2006, s. 39).

Som nevnt, fikk Norge og våre naboland en oppblomstring i folkedraktenes popularitet på 1990- tallet, og det stod spesielt sterkt i Norge.

Her forbinder vi oppblomstringen med OL i Lillehammer som gjorde interessen for rekonstruerte drakter med historiske røtter enda større, og draktene skulle være en

allsidig ambassadør for Norge. Det førte til at nye drakter med utgangspunkt i gamle elementer som ikke var i bruk tidligere, ble skapt i samarbeid med Bunad- og folkedraktrådet (Bjørnholt, 2005, s. 6).

5.2.1 Bunad som lokal identitet

I 1955 ble Landsnemda for bunadsspørsmål stiftet. Året etter ble Aagot Noss ansatt på Norsk folkemuseum for å forske og kartlegge kunnskap om den norske draktskikken.

Arbeidet var delt i tre; registrering av plagg som er privateide, registrering av teknikker og bruk av plaggene, og ulike fremgangsmåter. Resultatet av forskningen ble suksessfull. Hun videreformidlet forskningen sin i form av undervisning, filmer og litteratur og har blitt en stor del av den norske draktforskningen og grunnlag for videre draktforskning. En del av arbeidet hennes har også omfattet forskning av bunad i Telemark også (Nilsen, 2023, s. 182).

Ved siden av det, har hun vært med på revisjonsarbeidet etter at Landsnemda for bunadsspørsmål ble lagt ned grunnet mangel på et solid sekretariat, og dermed ble Noss ansatt i et utvalg av kompetente fagfolk som skulle omorganisere arbeidet. Grunnmuren til rådets arbeid skulle være i hovedsak dokumentasjon og rådgivning og siden den tid har endringene vært små (Nilsen, 2023, s. 182).

Aagot Noss var også sentral i defineringen av begrepene festdrakt og bunad, og hun forklarer det slik i artikkelen Fra folkedrakt til bunad fra 1974;

«Eg vil skjelne mellom folkedrakt og bunad ved å bruke folkedrakt om dei tradisjonsbundne draktene, og bunad om ei fest- og høgtidsdrakt som har sitt opphav og sin foresetnad i ei tradisjonell drakt.» (Noss, 1974, s. 264).

Ved utstillingene ble flere folkedrakter også tatt i bruk, og ikke bare bunader. Etter feltarbeidet fikk flere folkedrakter et nærmere fokus og en form for «bunadsstatus» etter hvert.

Likevel skulle ikke Landsnemda for bunadsspørsmål fungere som et bunadspoliti. Etter at Magny Karlberg overtok etter Åse Lange, skulle rekonstruerte bunader vurderes ut fra forholdet til kunnskapen om draktskikken fra det spesifikke draktområdet og den tradisjonelle draktskikken. Det lå til grunn for de fem bunadskategoriene. I tillegg til det ble sekretariatet for Landsnemda for bunadsspørsmål utvidet, og byttet navn til Bunad- og folkedraktrådet (Haugen, 2006, s. 41).

I tillegg til Bunad- og folkedraktrådet har husflidene og andre frivillige organisasjoner bidratt til å forme dagens bunader og deres skikk og bruk slik vi kjenner til dem i dag. Ungdomslagene har videre bidratt til å øke bruken av folkedrakter (Haugen, 2006, s. 22).

Per i dag er det fremdeles husflidene, som ekspertorganisasjon innenfor tradisjonelt håndverk akkreditert av UNESCO, og andre lokale kommersielle aktører som står for hovedsakelig produksjon av ulike bunader. Det har også åpnet flere nettsider som syr bunader etter bestilling, i tillegg til flere privatpersoner som driver med bunadssøm både kommersielt og som hobby. Bruken av bunad er størst ved høytider, konfirmasjoner, dåp og ikke minst på nasjonaldagen 17. mai (Norsk institutt for bunad og folkedrakt, u.å.-a).

5.2.2 Rødlista – et dugnadsarbeid

Initiert av Norges husflidslag er Rødlista et dugnadsprosjekt på nasjonal basis, med hensikt til å ta vare på håndverksteknikker som står i fare for å bli glemt fordi de blir mindre praktisert. Gjennom tilgjengeliggjøring av kunnskap om teknikken, deres bevaring og dokumentering, vil det forhåpentligvis føre til at flere vil praktisere dette håndarbeidet. Enkelte teknikker har vi beholdt langt tilbake fra vikingtiden og videreført gjennom flere generasjoner. Hensikten med prosjektet er å la den

immaterielle kulturarven innenfor tradisjonell håndverkkunnskap leve videre og ikke bli glemt (Norges Husflidslag, u.å.).

5.3 Telemarksbunader

Telemark er et langstrakt fylke med draktskikk vi skiller mellom ulike områder i bunad- og folkedraktsammenheng:

- Øst -Telemark
- Vest- Telemark
- Tinn

I tillegg har nordre delen av Telemark en egen draktskikk, og vi finner flere ulike typer drakter, for eksempel i Drangedal og Lunde. Grensen mellom disse områdene ikke fullstendig klargjort. Telemark er et draktområde hvor det ikke er skapt noen fritt komponerte bunader i nyere tid på grunn av rike tradisjoner som er godt dokumentert (Haugen, 2023).

I Telemark ble folkedraktene brukt utover 1900- tallet også, som førte til at Tinnbunaden ble direkte fra folkedrakt til bunad. Øst- Telemarksbunaden har sitt utspring allerede fra den førindustrielle tiden, men dagens type ble tatt opp igjen og videreutviklet. Derfor tilhører den bunadskategori 4. Bunadstilvirkeren Anne Bamle har også videreutviklet varianten med blant annet broderier på stakkekanten. Rose- søm er en gjenganger i broderiutvalget på bunaden (Haugen, 2023).

I Telemark har det vært en del forskning på bunadsskikk og drakttradisjoner, blant annet av Aagot Noss som har skrevet boken «Draktskikk i aust- Telemark» etter et feltarbeid i Telemark fylke. Den nasjonalromantiske kunstneren Adolf Tidemann har også tegnet kvinner fra Telemark og bidratt til verdifullt kildemateriale som opplyser oss om draktskikken på 1800- tallet, noe man også kan se tegninger av i boken.

5.3.1 Telemarksbunaden før og nå

«Raudtrøya»

Raudtrøya kjenner vi til fra lenger tilbake. Allerede fra 1700- tallet dukker tegn på raudtrøyas eksistens, noe vi finner igjen i eldre skrifter. Det kan illustreres som en jakke man tar utenpå, og som har senere gitt navnet til kvinnebunaden fra øst-Telemark. Den er langermet og strekker seg ned til å dekke brystpartiet. Samtidig har den hatt en asymmetrisk åpning som i dag. Det er heller ikke et glemt element i dagens bunader, og er fremdeles i bruk.

Ulike kilder forteller at den tidligere har vært rød i enkelte områder, men at den også kom i for eksempel svart og grønn. Ut mot 1880- tallet fases bruken av trøyen mer ut (Pedersen, 2002, s. 92).

Hodeplagg

Før var det ikke uvanlig at kvinner gikk med hodeplagg. Malerull ble brukt på brudebunaden, sammen med malelekkje og silketørkle. Malerull kommer fra navnet rull med påsatte maljer. Kilder knytter bruken tilbake til 1830- tallet, og bruken har vært brukt også i det 20. århundret i Midt- Telemark.

På noen portretter kan man legge merke til at kvinnene har et hvitt skaut og et eller to tørklær (Pedersen, 2002, s. 94).

Andre former for skaut, silketørkler og sjal har også vært i bruk tidligere. Da har det også vært populært å bruke vippebånd som man vipper håret med, setter opp og knytter bak (Pedersen, 2002, s. 94).

Vippebånd er et langt brikkevevd eller grindevevd bånd på ca. 2,6 meter. De er fremdeles populære i nyere tid, men mange velger også å kjøpe «løsvippe» der båndet allerede er surret rundt noe som ligner et tjukt og stivt tau. Den plasseres på hodet og håret vippes litt rundt løsvippen i stedet for å vippe selve håret. Flere kvinner i dag har kortere hår som ikke er langt nok til å vippes rundt.

Stakk, forkle, liv og belte

Stakken vi kjenner til i dag er som oftest i svart ull, og gamle tegninger fra 1820- tallet tilsier at det ikke er store ulikheter fra stakken vi kjenner til i dag. Før 1850- tallet var

det også vanlig å se både røde og blå stakker, og noen av disse var i bomull. I tillegg hadde noen av dem to forklær på fremsiden som hang ned. Fallet på skjertene på stakken var også viktig, altså buene nederst ved skoningene, og detaljen var viktig for hvordan stakken formes rundt leggen ved dans og annen bevegelse.

Vidden i stakken er også samlet øverst med rynker som blir dekket av en påsydd stoffkant, såkalt «Rouleau» eller «baug». Nederst har skoningene blitt stadig bredere, og er ofte pyntet med bånd (Pedersen, 2002, s. 61).

Livet holder stakken oppe på skuldrene, og stakkens lengde starter under brystet til under midten av leggen. Livet var tidligere smalt foran med smale forstykker, og store deler dekker ryggen bak. Man kan senere også legge merke til at både stakk og liv har blitt forlenget etter 1900-tallet, og i dag er det mer vanlig at forstykkene dekker mer av brystpartiet. Vi kan assosiere livets funksjon som seler som holder stakken oppe (Pedersen, 2002, s. 51).

Ved 1900-årsskiftet ble broderte liv assosiert med «fattigfolk» fordi bånd måtte kjøpes. Derfor ble bånd forbundet med de som hadde råd og tilgang på symaskin. Livet ble også fôret, men nå brukes som regel andre typer stoffer til fôring av livene. Eldre liv har blitt observert i et mer variert fargeutvalg enn de vi kjenner til. De har også kanting med pyntebånd, samt meier på ryggen som Aagot Noss beskriver som to speilvendte syv-tall, og man kan velge å ha dem i en rynket bue, glatt bue og i vinkel. Til dagens meier bruker man for eksempel ofte fløyelsbånd med agraman. Broderier på livet er også helt vanlig og cirka 1/3 av eldre liv har broderier. Pedersen skiller mellom tre ulike typer broderier; rosesøm, kantsøm og blomstersøm (Pedersen, 2002, s. 48).

Forkleet plasseres oppå stakken til cirka samme høyde som stakken begynner, og et bånd er festet øverst til forkleet som strammer inn stakken og holder den inne. Det var heller ikke uvanlig å se en søm som gikk vannrett på tvers lenger ned mot båndene som et tegn på at det har blitt brukt symaskin. Oppå denne har flere kilder bekreftet at i likhet med i dag, har stakken hatt en innsnøring av et brikkevevd belte, men på eldre tegninger er ikke beltene like brede som de vi kjenner til i dag. Tidligere kunne de brikkevevde beltene rundt midjen være omtrent 5 centimeter, men i dag

kan de strekke seg opp mot 15- 20. Mange av tegningene viser tegn til at denne drakten har vært å se på flere steder i Telemark allerede under den før- industrielle tiden, og det er høyest sannsynlig at det brikkevevde beltet har gitt drakten navnet «beltestakk» (Pedersen, 2002, s. 52).

Ellers ble det også brukt strømper med broderier, samt tresko, snørestøvler og dufsesko til folkedrakten (Pedersen, 2002, s. 88- 89).

Skjorte og sølv

Skjorten er preget av broderier, og på flere av de eldre bildene er den kun hvit. Det finnes også flere eldre skjorter som har vært i andre farger, og denne trenden har de siste par årene blomstret opp igjen at man bytter ut bunadsskjorten med en skjorte i andre farger og stoffer. Ofte hadde de også omfattende broderier i brystpartiet. På den stående kragen og i ermekanten hadde skjorten broderier kalt «halskvarde» og «handkvarde».

Sølv som oftest brukes i dag er bolesøljer, slangesøljer, halsringer og byggkorn ring. Noen har også maljer sydd på forstykkene og spenne på beltet.

Under den før- industrielle tiden kan man både legge merke til at det fantes hodeplagg og utenpå- trøyer som var rikelig dekorert med sølv, som for eksempel ble brukt av bruden under bryllup. Det fantes en stor variasjon av søljer som ikke brukes lenger. I Telemark var også plasseringen viktig. Hornringen skulle for eksempel plasseres ved halsen (Pedersen, 2002, s. 72).

5.3.2 1900- tallets oppblomstring

I starten av 1900- tallet legges de eldre folkedraktene på siden til fordel for en mer moderne preget folkedrakt – stakk og liv. Fargen på både stakken og livet var svart og hadde et mer minimalistisk preg enn beltestakken. Den ble senere brukt langt etter 1950- tallet i Telemark.

Samtidig var det da folkedraktene brukt tidlig på 1800- tallet har blitt til «bunad».

Etter krigen blomstret interessen for bunader, og på 60- tallet tok mange tok frem klær som de har arvet. Andre sydde nye i samme stil. Da ble folkedraktene fra 1850-

tallet og utover bunader.

Utover 1950- tallet kommer bunaden «alle» skulle ha». Med broderier på forkleet, og et lengre og større liv, blomstret populariteten av Anne Bamble- bunaden.

Anne Bamble ble født i Heddal i 1884 og jobbet som syerske. Hun var blant annet ansatt på Norsk folkemuseum og medlem av bondeungdomslaget, noe som fikk hennes interesse i norsk tradisjonskunst til å blomstre. Hun ble inspirert av de eldre draktene fra Telemark og flyttet tilbake til Notodden for å jobbe som syerske. Hun utarbeidet etter hvert sine egne modeller inspirert av tidligere drakter. Blant annet gjaldt det ulike typer mønstre hun har funnet på museum og i privat eie som hun videreførte og utviklet. Samtidig lyttet hun til kundene selv om hun ikke alltid var like enige med dem (Wagn & Nordby, 2002, s. 9).

Modellbunaden for Øst- Telemark ble dermed skapt i samarbeid Telemark husflidslag og den norske husflidsforeningen. Det er en rekonstruert bunad med flere elementer fra de eldre bunadene, blant annet rødtrøya, men også i takt med nyere trender.

Pedersen (2002) beskriver at Anne Bamle- bunaden ikke vært et forsøk på å se ut som noe av det gamle i senere tid, da hun etterlot mye til kundenes ønsker. Bamle var derimot opptatt av rosesømmen som en særegen kunstform. Bunaden forvandlet seg også fra å være et hinder til utglidning og friere komponering, til å bli mer uniformert. (Pedersen, 2002, s. 102 -103).

Samtidig ble beltestakken også tatt opp igjen på 1960- tallet, og flere unge tok i bruk gamle beltestakker etter arv. Det gjaldt spesielt folkedansere. Andre ble inspirert av de eldre draktene og sydde nyere kopier av disse. (Pedersen, 2002, s. 103 -104).

5.3.3 Dagens bunadstradisjoner

Det er ingen tvil om at en bestilling av bunad i dag er ikke billig, og det er absolutt ikke et nytt fenomen. Mange melder seg på kurs og velger å sy selv. Ved å investere i kunnskap kan man også få bunaden nøyaktig slik man vil, og innarbeider seg et håndarbeid som ferdighet, mens andre arver. Det er ikke uvanlig med slektninger som bruker tid på å sy bunader til resten av familien. På 1990- tallet kostet en bunad fem ganger så mye som et helt gjennomsnittlig årsbudsjett på klær.

Norsk bunadsproduksjon er et unikt felt innenfor klesbransjen, og blir vanskeligere utfordret av utenlandsk konkurranse grunnet tradisjonene av bunadssøm som er spesielle for hvert draktområde. Utover årene har det også utviklet seg en trend i at man ser en fin bunad og ønsker seg en slik fordi den er fin. Samtidig kan man ofte bidra til å sette sammen både farger og nyanser ved at bunaden er skreddersydd, noe beltestakken legger opp til (Pedersen, 2002, s.115 -116).

Siden bunad går i arv ser mange på den som en investering ved å kjøpe en. Det er ikke uvanlig at spesielt jenter får bunad til konfirmasjonen, og det kan også være en grunn til at man ser mange unge jenter i bunad på 17. mai. Den siste tiden har det også blomstret opp en trend å leie ut bunaden sin til høytider og 17. mai, og hvis man lykkes med utleie er det også en måte å «nedbetale» bunaden over tid. Drakten er også bevist å være tidløs, noe som kan gjøre investeringen i en bunad et enda enklere valg. Sølv holder også en verdi, og Telemarksbunaden legger til rette for mye bruk av sølv. Likevel trenger man ikke mer enn nok til å kunne lukke skjorten. Mange velger også å bygge opp sølvkolleksjonen litt etter litt, og etter hvert sitte igjen med et omfattende sett med bunadssølv til drakten sin (Pedersen, 2002, s.115-116).

5.3.4 Dronning Sonja – en ambassadør for Telemarksbunaden

Dronning Sonja er en av våre fremste ambassadører for Telemarksbunaden i dag. Dronningen Maud så man ikke ofte i bunad, men senere har kongefamilien utviklet en sterk tradisjon til norske bunader.

Sonja Haraldsen ble kronprinsesse i 1968 og har slekt fra Telemark, hvor foreldrene hennes er fra Skien. Til bryllupsdagen hadde hun et sterkt ønske om Telemarksbunad i gave, men hun har også brukt flere ulike bunader fra andre steder i landet. Dronningen har også vært å se i beltestakk under åpningsseremonien av OL i Lillehammer på 1990- tallet, og som kan ha skapt en sterk oppgang av bunadsbestillingene hos husfliden på den tiden (Rossing, Gulbrandsen, Nilsen, & Strand, 2023, s. 230).

I 2019 ble prinsesse Ingrid Alexandra konfirmert. Bunaden hun fikk til konfirmasjonen var en gammel øst- Telemarksbunad som ligner mer på folkedraktene fra 1850-

tallet. I likhet med dagens beltestakk er det fremdeles noen ulikheter, da de ikke presis tilhørte samme tid til tross for overlappende elementer mellom begge. Sonja og Ingrid Alexandra har vært tett på ved valg av materialer og farger til bunaden. Det skapte igjen mye oppmerksomhet rundt telemarksbunaden nasjonalt – alle snakket om den flotte, unge prinsessen i sin splitter nye bunad som baserer seg på eldre håndverkstradisjoner fra nettopp Telemark (Rossing, Gulbrandsen, Nilsen, & Strand, 2023, s. 257).

6 EMPIRISK MATERIALE

6.1 Intervjuer

Informant 1

Den første informanten jeg har intervjuet er en ung dame som er født og oppvokst i Treungen, og nylig fylt 18 år. Dermed tilhører hun generasjon Z. Hun var veldig engasjert i samtalen og takket med glede ja til min forespørsel om å bli intervjuet til masteroppgaven. Jeg har valgt å understreke sitatene til informantene i kursiv, og referer i diskusjonsdelen til denne informanten som «informant 1». Dato for alle intervjuene har jeg skrevet under referanselisten. Spørsmålene tar utgangspunkt i veiledningsspørsmålene (se vedlegg 1).

Hennes bunad i dag er en beltestakk med bredt brikkevevet belte. I tillegg har informanten også hatt en annen bunad som hun har brukt når hun var liten. Jeg startet intervjuet med å stille henne spørsmål rundt hennes egen bunad – hvorfor hun har bunad, og ikke minst hvordan hun kom frem til akkurat den bunaden hun har i dag.

Informanten fortalte at hun har bunad fordi det er en del av hennes kultur, samtidig som hun bruker bunad fordi hun synes det er fint. Hun føler også at det er en norm å gå med bunad i Telemark, og at alle rundt henne har det. Moren hennes var med på å bestemme fargene på bunaden hennes fordi hun er mer «rutta» på hvilke farger som passer med hverandre, og informanten så på det som positivt at hennes mor tok initiativ til å delta i valget. Når det gjelder til farger, ønsker hun å forholde seg til tradisjonene. «*Hvorfor skal man ikke gjøre det?*» spurte informanten retorisk.

Videre spurte jeg hva som fikk henne til å se på tradisjonene slik hun gjør, og hva som formet hennes syn. Hun forklarte at det var blant annet gjennom hva de lærte på barndomsskolen og ungdomsskolen, og at foreldrene hennes har gått med bunad; oldemor, bestemor, og mor. Da var det også naturlig at hun skulle ha bunad, sammen med søstrene sine.

- «Som jeg nevnte tidligere så følte det ut som en norm – en skikkelig sterk norm. Alle rundt meg gikk også i bunad, samtidig som ikke alle bunadene var like. Da kan man også velge å stå ut litt, selv om det er et plagg jeg føler alle har. Når det kommer til bunad som kulturarv ... altså, norske mattradisjoner er en ting – de var ikke alltid bra, men klær er noe annet. Bunader er jo faktisk en fin ting. Bare tenk på all arbeidet som legges inn i bunaden også – det er så mye typisk norsk håndarbeid i det! Mamma brukte sånn, ja, fire måneder på å lage min og den ble kjempesfin!» (Informant 1).

Informanten fortalte videre at når hun var liten gikk hun også i bunad. Hun ventet ikke til konfirmasjonen, men det var fordi de har en liten bunad i familien som har gått i arv, noe ikke alle har.

- Hvem lagde bunaden din? Var det husfliden, noen i familien eller andre?

«Det var mamma. Hun sydde bunaden min, livet ble brodert av en dame som har et godt rykte på seg at hun er flink til å brodere. Jeg var også med på å lage mitt eget belte, så jeg kan veve selv. Det tror jeg også får meg til å sette pris på hvor mye arbeid som legges inn i bunaden, samtidig som det også er kulturen vår.» (Informant 1).

Videre stilte jeg spørsmål rundt bunad og familietradisjoner, siden hun nevnte at hun har vært med på å veve sitt eget belte. Jeg stilte også spørsmål om det er tradisjoner hun tenker å videreføre.

Informanten forteller at det er tydelige tradisjoner når det kommer til tradisjonelt håndarbeid i hennes familie. Oldemoren hennes har laget bestemor sin, bestemor har laget moren hennes sin, og hennes mor har også laget informanten sin. Hun er også ganske glad i håndarbeid selv, men hun har ikke satt seg veldig inn i alt. Når det kommer til spørsmålet om hun kommer til å videreføre tradisjonen og sy bunad til hennes barn så hadde hun ikke tenkt på det, men kanskje hun gjør det likevel fordi hun er glad i håndarbeid.

«Jeg har i hvert fall aldri blitt presset til å lære det, til tross for at det er opp til oss unge å videreføre tradisjonen, men det har heller ingen i familien min heller. Jeg gjør det fordi jeg selv viser vilje til å lære det og fordi jeg selv verdsetter tradisjonen.» (Informant 1).

Siden hun er fra Telemark, et utspringssted der vi finner dyre bunader, spurte jeg informanten hva hun tenker om bunaden i forbindelse med å vise høy økonomisk kapital.

Informanten svarte med at bunad er status. Det er selvfølgelig status å ha bunad, også fordi det er dyrt, men hva ellers skal man bruke pengene på? Informanten mener hun kommer til å bruke dem opp på annet «tull» uansett, så derfor er det bedre å bruke dem på et klesplagg av høy kvalitet som varer. Det er en investering i hennes øyne. Materialene som blir brukt er av høy kvalitet som gjør at plagget kan gå over flere generasjoner hvis det bevares riktig. Hun har også silkeskerf som er dyr, mansjettknapper som hun har fått i gave, og det er viktig for informanten at de skal settes på riktig. Sølvvet er også noe hun har bygget på etter hvert. Ifølge informanten ble bunaden skapt for at den skal «bæres riktig».

Vi tok også en prat om bunadsskikk og hvor «strenge» reglene bør være i forhold til hvordan man skal bruke bunaden. Informanten sier at det er noen regler hun mener er viktige å følge for å hedre bunaden. Hun har fått grundig opplæring i hvordan beltet skal knytes, hvilken sølje som kommer etter hvilke, at forklebeltet skal sitte «sånn og sånn», men hun har heller aldri vært i en situasjon hvor hun føler hun har fått kjeft for å ha på noe feil. Likevel har informanten fått kjeft for å være uforsiktig mens hun har gått i bunaden, siden det er et dyrt plagg.

Videre tok vi en prat om at flere velger å gå i Telemarksbunad uten å ha noe tilknytning til Telemark fylke. Informanten hadde en tydelig formening om saken;

- *«Når det kommer til folk som bruker bunaden vår som ikke har noe tilknytning til Telemark.. altså, jeg synes det er fint at folk bruker bunad fra der de*

kommer fra, jeg. Hvis noen går med nordlandsbunad, så tror jeg med en gang at det kan hende de er derfra? Det er det første som dukker opp i mitt hode i hvert fall – opprinnelsesstedet altså. Så det er fremdeles en ting, i hvert fall i mine øyne.» (Informant 1).

Hun avsluttet videre med:

«Man spør ofte; hvilken bunad har du? Det er faktisk også en flott samtalestarter! Er nesten litt som å spørre hvor du kommer fra, eller hvor slekta di kommer fra. Samtidig så kjenner jeg at det har dødd litt mer ut at man skal gå i den bunaden der man kommer fra, og egentlig synes jeg det er greit så lenge det er en bunad fordi man representerer Norge uansett. Er «ett fett» for meg hva folk går med, sånn egentlig. Jeg tenker uansett med en gang at personen har tilknytning til stedet, og ikke valgt noe helt tilfeldig.» (Informant 1).

Informanten forteller at hun synes man uansett skal gå med bunaden som tilhører fylket man kommer fra, eller har en tilknytning til. Da er man med på å hedre hvor man er fra, og det er en veldig fin måte å uttrykke sin identitet.

Vi var også inne på ulikhetene mellom raudtrøye bunaden og beltestakken for å høre om informanten har noe formening om forskjellen mellom bruken av raudtrøye bunad og beltestakk siden disse er i to ulike bunadskategorier, hvorav raudtrøye bunaden er mer rekonstruert, og det var tydelig at familien hadde sterke tradisjoner innenfor draktskikk og håndarbeid. Den ene ligner mer på den eldre folkedrakten, mens raudtrøye bunaden er rekonstruert med elementer fra den gamle.

Informanten forteller at begge har tradisjoner fra Telemark. Selv om raudtrøye bunaden er litt nyere, så har den for eksempel elementer fra rosemaling og trekk som er helt typiske for Telemark, så begge representerer fylket. Hun skiller ikke mellom eldre eller nyere. Begge har slektskap til den gamle beltestakken som er «eldgammel». Ellers ser man jo selvsagt hvis det ikke er en «vanlig»

Telemarksbunad ganske raskt, om den ikke har rosesømmen og andre typer mønster, søljer og slikt. Søsteren hennes har en raudtrøyebunad og man ser at de har to åpenbart ulike bunader, men så lenge de representerer Telemark så synes hun det er helt greit. De har ingen regel på at bunadene deres skal være like, eller trekk som skal gå igjen i alle bunadene i familien. Ellers hadde det vært spesielt om hun valgte en bunad som var fra for eksempel Bergen. Da hadde nok alle begynt å lure, for informanten har ikke noe slektskap til området.

Når det kommer til «kinesiske» beltestakker, hadde informanten tydelige meninger om det.

«Jeg mener jo selvfølgelig at de skal være norsk produserte da. Det synes jeg er falske bunader, rett og slett! Jeg skjønner at ikke alle har økonomi til å skaffe seg en bunad på flekken, men jeg ser ikke noe vits i å henvende seg til andre land for at man skal produsere noe som er norsk tradisjon billigere. Det er en grunn til at de er så dyre og jeg synes man skal respektere tradisjonen. Heller spare, enn å kjøpe noe annet masseprodusert og billig. Det er ikke en ekte bunad for meg akkurat, ikke hvis den ikke er produsert i Norge eller ikke er laget etter norske tradisjoner.» (Informant 1).

Ofte får dagens ungdom bunad til konfirmasjonen. Det gjorde også prinsesse Ingrid Alexandra, som valgte gammel Øst- Telemark bunad til sin konfirmasjon. Det får oss inn i temaet om bunad til konfirmasjonen; er det foreldrene som bestemmer eller er det ungdommen som egentlig ønsker seg bunad? Jeg spurte informanten hva hun mener, og hun svarte at hun synes det var veldig fint gjort at prinsessen har valgt gammel Øst- Telemark, for i hennes øyne er de eldre mer verdt enn de nye. Det er sterkere tradisjoner i dem for de er enda «mer ekte». Derfor synes hun det er gøy at prinsessen setter litt søkelys på det! Når det kommer til konfirmasjon tror hun det er åpenbart at valget ligger mer på foreldrene.

«Foreldrene skal være gode forbilder, og det er nok de som i høyest grad bestemmer at ungdommen skal ha bunad til konfirmasjonen. Når du blir eldre

kan du sikkert få deg en ny hvis du ombestemmer deg, men bunaden du får til konfirmasjonen tenker jeg er mer verdifull enn å få penger i stedet uansett. Så da er det like greit. Samtidig føler jeg også at det er en norm å få bunad til konfirmasjonen. Det gjør også at foreldrene føler ansvaret til å føre en tradisjon, som å gi bunad i konfirmasjonsgave videre til sine barn. Når de får det, er det stor sannsynlighet for at barnet gjør det samme med sine barn».
(Informant 1).

I hennes familie har det også vært et tilfelle med hennes bror. Han ville absolutt ikke ha bunad til konfirmasjonen, mens resten av søskenflokket fikk det. Han fikk penger i stedet, men senere var han misfornøyd med valget og angret etter hvert ekstremt på at han ikke valgte bunad til konfirmasjonen i stedet. Han fikk seg bunad i fjor, men den sydde ikke moren hennes riktig nok. Da dro dem til husfliden - det eneste stedet hun føler man skal gå til hvis man skal ha bunad etter bestilling.

Videre spurte jeg hvorfor akkurat husfliden? Informanten svarte med at hun føler det er de eneste som er helt troverdige og mener de vet best hva de gjør. Samtidig føler hun også at andre kan ta mye mer enn husfliden, og som likevel ikke er like profesjonelle. Det kan hende at man ikke får et like fint resultat, og til slutt kan man til og med ende opp med å betale mer. Derfor bør man til husfliden hvis man skal ha en ekte bunad, og man kan stole på at den er laget etter tradisjonene på en «ordentlig måte».

Til slutt spurte jeg informanten; hva betyr bunad for deg?

Informanten brukte ikke lang tid på å tenke seg om; «*Det er en norsk folkedrakt – og kulturarv. Viktig kulturarv å ta vare på, det er det.*» (Informant 1).

Informant 2

Dagen etter intervjuet jeg den andre informanten. Hun er en kvinne som er født i Grenland, og senere flyttet til Nissedal. Hun har barn og representerer aldersgruppe 40-55 år, altså generasjon X. Videre i diskusjonskapittelet ønsker jeg å referere til

henne som informant 2. Her har jeg også brukt intervju spørsmålene (vedlegg 1) som utgangspunkt.

Spørsmålene jeg stilte var nokså like som dem jeg stilte til den første informanten, og jeg forsøkte å holde en tematisk struktur under samtalen for å få mer oversiktlige svar. Likevel var det flere av spørsmålene som gikk inn i hverandre.

Kvinnen var veldig engasjert i temaet, og man kunne lett merke til at tradisjonelt håndarbeid er noe hun har både kunnskap og erfaring med. I likhet med informant 1, stilte jeg et innledende spørsmål rundt hennes bunad, valg og produksjon.

Hun har en gammel øst- telemarksbunad hun beskriver som «en gammel beltestakk». Hun valgte det fordi det er noe som ikke alle andre har, og informanten hadde lyst til å skille seg ut. Det som også lå til grunn for at hun valgte denne bunaden er at hun er opptatt av tradisjon, kultur og historien bak det. Samtidig står følelsen av ansvaret for å bringe tradisjonen videre sterkt hos henne.

Informanten forteller videre at hun meldte seg inn i husflidslaget i Skien og tok kurs der. Mens alle andre sydde beltestakk, sydde hun gammel øst- Telemarksbunad.

«Så jeg sydde «det andre» da – og gikk litt mot strømmen. Men det er egentlig det samme grunnprinsippet, du har jo stakken, og beltet, og forkle, en det er jo ikke helt likt. Jeg har også gått inn på Digitalt museum og kikket der, for når du syr en bunad så syr du del for del. Jeg var veldig opptatt av det tradisjonelle med at fargene ikke skulle matche veldig, og på Digitalt museum stod det at de brukte det de hadde. De brukte skjorter av gamle laken, også gikk veldig mye i arv. Sjømenn fikk inspirasjon og tok med seg ting og tang hjem har jeg hørt. De tok med mye brokadestoff, broderier og da etterlignet de brokadeblomstene og overførte det på livene når de broderte. De farget jo garnet selv og brukte mer vågale farger før (...) og mange tror også det har vært en brun beltestakk før, men det har jo bare blitt blekt. De drevne damene hengte jo ut bunadene sine ut til lufting for de tissa jo i dem – tror du de klarte

å holde seg i kirken i flere timer? De satt ikke bare i en time og et kvarter som de gjør nå.» (Informant 2).

Jeg spurte videre om dette var hennes første bunad og hva som formet synet hennes rundt bunadsskikk. Informanten svarte med at hun fikk sin første bunad som liten. Da hadde hun barnebunad som var en grønn nordlandsbunad. Det er heller ikke tilfeldig. Hun har slekt fra Mo i Rana. Den grønne representerer skog og mose, så den grønne barnebunaden hun har brukt er en «innlandsbunad». Den blå derimot, representerer kysten og havet.

Jeg spurte også hva som inspirerte henne til å sy sin egen bunad. Da svarte hun med at hennes mor var enormt flink til å sy og strikke, og den gangen var det ikke data på kvelden. Hun lærte selv å strikke når hun var 8-9 år. Informanten ble ordentlig interessert når den eldste datteren skulle ha bunad i 2004. Bunaden hennes ble sydd av en venninne som var bunadsskredder, og hun fulgte tett med på hele prosessen. Da ble hun veldig inspirert. Når den tredje datteren skulle ha bunad hadde ikke familien råd til å bestille fra husfliden. Derfor valgte hun å melde seg på kurs i stedet, og dette vekket et stort engasjement. Hun vevde fem belter på en uke, og gjorde alle feilene man mulig kan gjøre med vev.

Informanten hadde også en tydelig mening om viktigheten av at familietradisjoner rundt tradisjonell draktskikk skal videreføres til fremtidige generasjoner i familien. Tradisjoner var for informanten «mega viktig», for ellers sklir det ut. Hun har fått det inn fra barndommen, og hennes barn er veldig nøye på at ting er ordentlig. Nå har hun også begynt å sy bunad til hennes mann, og han har banket mynter for å gjøre dem avrundet, som skal sys på bunaden i stedet for støpte knapper. Folk brukte det dem hadde tidligere, og det er litt moro for ikke alle har det. Samtidig følger man kriteriene for at bunaden skal være etter tradisjon. Tradisjonene for det gamle kommer stadig mer opp, for eksempel at ikke alle fargene skal matche. Lillastakker og blåstakker er veldig «motegreie». De har fulgt kriteriene for hva en bunad skal være, men fargene er veldig matchende og det var ikke slik før. Informanten påstår også at man blir veldig lei av dem etter hvert.

Hun fortalte mye om forskjellen mellom gammel Øst- Telemark og datterens beltestakk. Den yngste datteren hennes sin er helt unik for den har mange farger, og likevel er det en ordentlig bunad. Ikke alt matcher heller.. Når folk spør om det er en ekte bunad svarer hun ofte med at «det var det jeg hadde da». Hun har i hvert fall gjort så godt hun kan med å forstå tradisjonen. Brikkevev kom helt fra vikingtiden, men fargene kom fra utlandet. Napoleonstiden dro med seg mye brokade og slikt i Norge. Hun synes det er veldig bra at det holdes i livet, for ellers sklir det ut. Informanten har til og med fått bestillinger fra mange som vil hun skal veve belter til dem, men hun ønsker ikke å ta bestillinger med hensyn til å ikke dumpe prisen til de som lever av det. Siden få lager belter er de dyre. Et brikkevevd belte må være håndlaget, og de kan koste 14 000 kr på husfliden.

Ifølge informanten er husfliden stedet å gå til hvis man sitter inne med bunadsspørsmål. De finner man ofte i både byer og bygd, og sitter med mye informasjon om den gamle draktskikken. I Seljord er «Åses atelier» også kjent for å være svært kunnskapsdyktig.

Kvinnen åpnet også skapet for å vise forskjellen mellom hennes og den yngste datteren sin bunad. Informantens gamle øst- Telemarksbunad har blant annet ullbånd nederst, mens på datteren sin beltestakk var det blant annet brokade og fløyel. Hun mener at datteren har en veldig forseggjort, eller litt overpyntet bunad som passer til hennes sprudlende personlighet. Hun viste også slitekanten nederst, siden de brukte tidligere draktene på gården. De eldre bunadene har mindre pynt, så de er egentlig nokså ulike om man studerer dem nøye.

«Datteren min sin er veldig forseggjort, min er veldig enkel. Samtidig så kan jo det også være veldig fint! Når du syr den sammen på maskin så kom vell ikke det før 40- tallet, mens på min er alt sydd for hånd. Se for deg å sy et bånd på 5 meter - en etter en. Det kan du ikke regne med penger, heller regn det med tanken på så mye arbeid!» (Informant 2).

Underskjørt var også viktig å ha, i tillegg til vippebånd man bruker for å vippe håret. Nå er løsvipper mer praktisk:

«Det er mye enklere med de greiene her da». (Informant 2).

Det fikk henne også til å gå inn på et tema som hun hadde sterke meninger om, nemlig bunadsskoene.

«Før var det jo håndlagde sko med dusker, og de koster sånn 20 000 kr nå. Nå er det bunadssko med enkle spenner på. Det er også mange som går med joggesko med spenner, og det er greit så lenge du ikke bruker uggs, da blir jeg kvalm altså. Da kommer bunadspolitiet inn! Du får bruke de med kjole, men bunad er absolutt ikke greit. Men det er min mening altså, men folk får gjøre hva de vil.» (Informant 2).

Når det kom til hvor streng man bør være på å overholde tradisjonene, og om alt bør følges, svarte kvinnen med at akkurat når det gjelder bunad må man være nøye. Hvis vi skal kalle det en bunad så skal det være en ordentlig bunad, ellers får man kalle det festdrakt i stedet. Beltestakken kan man gjøre mye ut av som ikke strider med tradisjonene, og da er det ingen vits i «å skeie ut med masse greier». Da har det noe med pris å gjøre. I dag har ikke folk tid til å sette seg ned og gjøre mye på egenhånd. De ser ofte på et bilde og tenker «den var fin», så kjøper de. I dag jobber vi helt annerledes enn det vi gjorde før.

Hun er enig i at man ikke skal kalle det en bunad hvis det ikke er en bunad. Det er mange fine festdrakter, men da er det en festdrakt. Hun tror likevel det er status å ha bunad etter gamle tradisjoner, og husker tidligere at det var en som sydde en knallrød beltestakk som i seg selv er en avsporing. Brudestakken var rød etter det hun har sett på, men ikke en vanlig beltestakk. Likevel er det helheten som gjelder: det skal være liv som seler, også fargene er man ikke fryktelig nøye på. Det er likevel visse kriterier til hvordan broderiene skal være. Tidligere laget de dem også ut fra

behov. For eksempel en av hennes døtre har en forstørret lomme i stakken fordi hun vil ha plass til mobilen.

Jeg stilte spørsmål rundt informantens tanker om produksjon av deler eller hele bunad er laget i Kina med en kommersiell hensikt for at de skal være billigere og mer tilgjengelig, uten at de er fullstendig tilknyttet til norsk tradisjon. Ser informanten på disse som en «ekte» bunad, til tross for at den immaterielle tradisjonen ikke er fullstendig overholdt?

Kvinnen svarer med at hun forstår at det ikke er alle som har økonomi til bunad. Kina- bunadene er en tredjedel av prisen, men samtidig mener hun det blir feil. Da kommer den norske kulturarven til å forsvinne etter hvert, og da vil ikke folk overholde tradisjonene lenger. Når hennes mann var på en utstilling i Oslo så ble han irritert over at et museum utstilte maskinvevde bånd på bunadene de viste frem, og det kunne man se veldig tydelig. I Norge sydde man bunad som skal gå i arv, og derfor var kvaliteten viktig. Hun forteller videre at hun også har sett en parodi av kinesiske bunader der de broderte hasjblomster som et symbol på at folk kan gjøre hva de vil og sier det er bunad. Den syntes hun var veldig morsomt fordi hun kjente seg igjen i det.

Avslutningsvis gikk vi inn på temaet om bunadsskikk blant ungdom. Ofte får dagens ungdom bunad til konfirmasjonen, og det fikk også prinsesse Ingrid Alexandra. Hun valgte å gå for en gammel øst- Telemarksbunad som ligner mer på folkedraktene fra den førindustrielle tiden. Jeg spurte om unge forbilder som prinsessen kan være med å fronte en kultur for eldre draktskikk i Telemark som sprer seg til ungdommen.

«Ironisk nok vil jeg tro den er billigere å lage enn de mer moderne beltestakkene, men hennes ble blant annet laget av Kari- Anne Pedersen som er en av de fremste bunadssyverskene i Norge i dag. Når det kommer til hennes bunad så synes jeg det tok litt av. Det er en rikmannsdrakt, og jeg synes det er allright at hun har fremmet tradisjonene og hvordan bunaden kom fra. Det ble til og med laget en serie om bunadens produksjon! I dag har

bunaden blitt mer influenser- mat, og ikke minst status. De får noen besteforeldre eller venner av venner til å sy, mens før gjorde man heller det selv. Det koster jo også mye penger å kjøpe alt selv, og jeg synes det er fantastisk at det finnes folk som heller bestemmer seg for å melde seg på kurs». (Informant 2).

Videre snakket vi om det er i størst grad foreldrene som bestemmer at unge skal få bunad i konfirmasjonsgave, eller er det en trend at ungdom ønsker seg bunad fordi de ser verdien av en bunad som større enn å få penger. Informanten svarte med at hun tror det er både foreldrene og ungdommen, mye for å vise at de har råd til bunad. Hennes yngste datter brydde seg egentlig ikke, men informanten selv var opptatt av at hun skulle ha det. Det er mange som låner penger til bunad av banken, mens andre leier for å vise status den ene dagen de trenger det. Det igjen mener hun har ingenting med tradisjoner å gjøre. Bunaden begynner å miste sin verdi når alle må vise at de har det for å få status – nesten som en annen variant av Telsa- eiere.

«... Også klager de på dyr strøm, men bunad har de. Det er ikke for å skille seg ut lenger, men nettopp for at man ikke skal skille seg ut som fattig hvis man ikke har det. Bunad er kjempedyrt fordi folk tror man må gjøre alt på en gang, men tar du hver del av gangen så blir det ikke en så stor utgift. Skjorta først, senere beltet, og over tid blir den ikke så fryktelig dyr.» (Informant 2).

«Ingrid Alexandra sin er veldig forseggjort med mye «dilldall». Husk at de satt med stearinlys og broderte med de små greiene før – og det er helt fantastisk» Her bruker vi luper og neonlys, og det var ikke helt sånn de jobbet på gården» (Informant 2).

Videre forteller hun hva hun personlig tenker vi kan gjøre for å engasjere ungdommen til å øke interessen rundt bunadssøm, brodering og vev for å bevare den immaterielle kulturarven.

«Du må nok få influensere til å promotere det – er tross alt en helt annen verden nå. Når jeg var liten hadde vi håndarbeid som korsstingbroderi på barneskolen. Nå er det influensere som må sette seg ned og vise «se, jeg broderer!». Ja, si hun Ingrid Alexandra legger ut at hun skal brodere en skjorte – da tror jeg folk ville åpnet opp øynene for det. Skolen tror jeg ikke vil fungere, for det føler folk er bare en plikt. Jeg tror at sosiale medier er veien vi må gå for å gjøre det trendy (...).» (Informant 2).

Kvinnen fortalte videre at det var mer en hobby før, men nå er folk langt mer opptatt av å tjene penger på hobbyen sin. Likevel er det en hobby hvor du skaper verdifulle ting. Det må bli mer trendy, slik hekling har blitt for tiden. Alle skal hekle lapper og lignende. Samtidig er folk opptatt av at det skal gå fort, og bunad er ikke «fort gjort». Informanten tenker til syvende og sist at det er de rike som setter standarden.

Vi kom inn på temaet om at mange som ikke har noe tilknytning til Telemark fylke velger å gå i Telemarksbunaden. Informanten mener at man skal gå i drakten som tilhører et sted der man har en tilknytning, og ikke gå lenger bak enn oldeforeldrenes opprinnelsessted. Man bør ha familie derfra, ha tilknytning til Telemark eller være født og oppvokst her.

«... men hvis du er fra.. ja, si Uganda, vært her i to måneder og tar på deg en bunad så synes jeg det hadde vært litt rart. (...) Men det med Oslo folka går på status. Som milliardærarving døtrene til Spetalen da. Beltestakken er kanskje det dyreste plagget du kan kjøpe, hvis du ikke skal ha diamantkjole. Det går igjen på status og å vise at de har råd til det. Dronning Sonja derimot, hun er opptatt av tradisjoner. Snorre fikk Øst- Telemarksbunad med hvit jakke. Hun er veldig opptatt av det tradisjonelle og det gjør ting annerledes. Ellers for mange er det status, er litt stygt sagt kanskje – men selvsagt er det opp til hver enkelt uansett, og vi må være rausere når det gjelder å la folk gå med det de føler seg komfortable med. Men hadde jeg tatt på meg en Setesdalsbunad så ville folk spurt meg «har du noe familie derfra?». Man burde sette seg inn i historien og lese litt hvorfor ting er som de er.» (Informant 2).

Videre fortalte hun at hennes datter også hadde merket en trend på Tiktok – at beltestakkene begynte plutselig å bli kalt for Oslobunad. Det synes jeg var et artig fenomen, noe jeg ikke har visst om før.

Kvinnen snakket om at mange har begynt å kalle beltestakken for Oslobunad fordi det er en den dyreste bunaden. Før brukte folk lang tid på draktene sine fordi man måtte finne på noe å gjøre på kvelden når man bor på bygda, men nå er det «influenserene» som har begynt å være inspirasjonskilder i nyere tid. Oslobunaden trenger ikke være beltestakk for de pynter så mye på den.

«Dattera mi er jo på Tiktok og Instagram og ser stadig influensere komme med billigere utgaver av beltestakken. De bruker silkestoff fordi det er trendy, ikke sant, også har de lyseblå bånd på skorta, broderier oppover armene og. Det er sånne trendsettere som gjør at den blir populær, men det er ikke en bunad. Det er en festdrakt. De driter i tradisjonene så lenge det er trendy. Veldig sånn «jeg vil ha sånn» uten å bry seg om tradisjonene» (Informant 2).

Til slutt stilte jeg også kvinnen det samme avslutningsspørsmålet; hva betyr bunad for deg? Kvinnen svarte; *«Det betyr kulturarv og tradisjon – for meg.»*. (Informant 2).

Informant 3

Informant 3 er en kvinne som kommer opprinnelig fra Bø i Telemark. Hun jobber med bunad og tilhører generasjonen baby boomers. Her har jeg også brukt vedlegg 1 som utgangspunkt, men svarene dannet også andre spørsmål underveis.

I likhet med de andre informantene stilte jeg et par enkle spørsmål rundt oppblomstringen av hennes personlige interesse for bunad.

«Til konfirmasjonen fikk jeg selvsagt en bunad – en typisk Anne Bamle bunad. På 70- tallet følte jeg at du skilte deg ut hvis du ikke hadde bunad, men tidligere skilte man seg ut hvis man hadde bunad. Når jeg begynte å jobbe med bunad hadde vi for lite utvalg og jeg måtte sette meg inn i ting. Vi har mye tilgjengelig materiale om

draktskikk i Telemark, og derfor er det ekstra viktig å overholde drakttradisjonene synes jeg»

Siden vi var inne på konfirmasjon allerede, spurte jeg om hennes opplevelser rundt valg av bunad til konfirmanter. Er det noen trender som stikker ut? Hva vil ungdommen ha? Og hvem er det som bestemmer?

«Det har blitt veldig vanlig at jentene skal ha bunad til konfirmasjonen, men når man er 13- 14 år tror jeg ikke man er i stand til å ta et bevisst valg. Noe som kunne hjulpet var at skoleklasser for eksempel kom hit og fikk opplæring i tradisjonell draktskikk, men det får man jo ikke til. På denne måten kan man eventuelt forhindre å ta et ubevisst valg som man vil angre på senere.»
(Informant 3).

Hvordan velger ungdom bunad i dag?

«... De tar frem telefonen, viser et bilde, som mest sannsynlig er en blåstakk, og sier «jeg vil ha sånn». Jeg føler en sterk seier hvis de kommer ut med noe helt annet, men andre ganger er de helt umulige å overtale og jeg må gi meg. Hvis de har tid så tar jeg med dem gjerne inn i historien og forklarer, og det føler jeg egentlig er min plikt også» (Informant 3).

En informant jeg intervjuet påstod også at flere tar opp lån for å ha råd til bunad. –

- Hvor vanlig føler du at det er?

«Bunad er jo dyrt, så det er ikke uvanlig. Mange besteforeldre er også opptatt av at ungdom skal ha bunad og velger å betale for det. Dagens foreldre- og lærergenerasjon er nesten ikke kjent med håndarbeidets verdi, og har heller ikke hatt det på skolen. Om de ikke har vært bort i det, er det vanskeligere å verdsette det. Jeg synes ikke de bare skal gå videre med matte og språk. De

må ha med noe mer håndarbeid og kreativitet. Det er noe vi har mistet.»
(Informant 3).

Når det kommer til hvordan vi kan engasjere ungdom til å begynne med bunadssøm, fortalte kvinnen om et prosjekt på Menstad ungdomsskole hvor tre jenter hadde engasjert seg i å sy sin egen gamle Øst- Telemarksbunad i forbindelse med valgfaget «tekstil og design». Det var et vellykket prosjekt, og det er mulig at ungdomsskolen har fått noen subsidier for å gjennomføre det fordi det ikke skal være et krav til at foreldrene må finansiere noe av dette av egen lomme. Derfor har det vært et nøkternt prosjekt. Det virker likevel som et ekstremt intensivt kurs, da man har to ulike type vev, ulike former for søm og broderier som må læres over to år. Jentene på kurset ble så engasjerte at de brukte flere timer i uken på bunadssøm. Et slikt prosjekt kan absolutt videreføres for å øke engasjementet rundt tradisjonelt håndarbeid blant ungdommen.

Samtidig var hun veldig opptatt av å belyse noe viktig;

«Nå er unge mer opptatt av det grønne skiftet. Bunader er jo ment for å vare og gå i arv. Vi har til og med fått 5. generasjonsbunader inn her. Den er laget av høyt kvalitetsstoff og naturprodukter, så bunad er jo et bærekraftig plagg med lite syntetiske stoffer. Det synes jeg er et veldig godt poeng!» (Informant 3).

Det er som regel ensfargede beltestakk som går igjen blant ungdommen, men kvinnen forteller at stadig flere menn ønsker seg herrebunad. Disse er gjerne passert 20 før de kommer, og det er vanskelig å sy en herrebunad til konfirmasjonen fordi menn vokser ofte mer etter 14 års alderen.

Husflidslaget driver også kurs. De som melder seg på er i en relativt voksen snittalder, og unge er det ikke mange av. Det er også mange som kommer med bunadskledde og får hjelp til å løse problemene sine. Det kan være alt fra unge voksne til middelaldrende.

- Når føler du at denne sterke tradisjonen rundt draktskikk skjæret seg? Kan det være noe med at vi har stadig blitt et mer materialistisk samfunn?

«Ja, blant annet. Bunad har jo alltid vært status, men på 70- tallet kom blant annet systuen i Bø med en tidsriktig og trendy lillastakk. Senere ble det en standardisering at fargene skal matche, og det har egentlig ikke noe med gamle drakttradisjoner å gjøre. Jeg synes de burde holdt seg mer etter tradisjonen i stedet for å modernisere bunaden, spesielt når vi har så mye kunnskap om draktskikk, men med beltestakk er det jo helt lov å bytte ut deler hvis man angrer på fargevalget senere» (Informant 3).

- Hva tenker du om at beltestakken trender på Tiktok som en Oslobunad?

«Det er ingenting nytt. Det gjorde det på 70 og 80- tallet også. Den ble kalt for Oslo 3 fordi de innenfor ring tre har god råd, og det er status å kle seg opp kostbart. Det ser man med merkeklær og. Bunaden har vært et statussymbol lenge.» (Informant 3).

- Prinsesse Ingrid Alexandra har gammel Øst- Telemarksbunad. Føler du at unge forbilder som henne kan være med på å snu trendbildet og fronte en kultur for eldre draktskikk som kan smitte blant ungdommen?

«Ja, absolutt. Dronning Sonja har også vært en veldig god ambassadør, men hun er opptatt av tradisjoner og har brodert deler både på Ingrid Alexandra og Sverre Magnus sin bunad.» (Informant 3).

Når det gjelder bunader laget i Kina, mener hun at det er delvis en bunad.

«Når maskinene overtar så blir det mer flatt, og det er ganske enkelt å se at maskiner har laget det. Med bunad må man jo ikke ha alt på en gang, og da blir det ikke så dyrt likevel» (Informant 3).

Når det gjelder de ulike Telemarksbunadene er det gammel Øst- Telemark som er mest autentisk, men selv om Anne Bamle bunaden er i kategori 4 har det likevel gått nesten 100 år. Arbeidsmessig er det mye broderier som må gjøres for hånd, og man må forholde seg til stoffer av god kvalitet. Det gjør at man ikke skiller mellom bunadene. Begge har nå fått et likt verdimesig grunnlag.

- Hvor streng føler du at man må være på å overholde tradisjonene? Er det noen deler vi ikke behøver å være så nøye på?

«Fargemessig i dag er vi veldig på at ting skal matche og gjenta seg. Det finner du meget sjeldent i det gamle. Plantefargene var ikke så dramatiske, men en ting jeg synes er spesielt viktig er at vi passer på at tidsepokene ikke blander seg.» (Informant 3).

Avslutningsvis spurte jeg hva bunad betyr for henne. *«Det er noe hjemmekjært, trygt og stabilt. Det får meg til å føle meg hjemme.»*, svarte hun.

Informant 4

Den fjerde informanten er en 18 år gammel jente født og oppvokst i Bamble. Hun tilhører derfor generasjon Z og er en av de yngre informantene. Spørsmålene utformet jeg også etter malen for veiledningsspørsmål (se vedlegg 1).

Informant 4 har en lilla beltestakk. Hun har visst at hun ville ha en lilla bunad lenge fordi hun syntes den var veldig fin. En venninne av hennes farmor i Bamble har sydd stakken hennes.

«Hun sendte meg et ferdig broderi, og da sa jeg at det var den jeg ville ha. Jeg fikk den til konfirmasjonen når jeg var 14, og det var min første ordentlige bunad. Når jeg var baby, sydde moren min en fantasi- stakk til meg også» (Informant 4).

Når jeg spurte hvor viktig det var for henne å videreføre tradisjonene med bunadsskikk forklarte hun det slik:

«Jeg synes det er viktig å videreføre. Mine besteforeldre har hatt bunad og jeg vil at mine barn skal oppleve det samme. Det viser at familien er norsk og at vi bryr oss om å overholde norske tradisjoner, men det er ikke alt jeg for eksempel overholder. Jeg har en stor sølje, såpass stor at man egentlig ikke skal bruke den før etter man er gift. Jeg har alle tre søljene og bruker likevel den største søljen når jeg har på bunaden, og når man har alle tre så synes jeg det er greit å bruke det. Samtidig er det viktig for meg å respektere plagget fordi det fremhever den typisk norske kulturen. Man drar ikke på hardfylla i bunad» (Informant 4).

Tidligere har jeg også spurt de andre informantene om hvordan prosessen rundt konfirmasjon har vært for dem, og om det er foreldrene eller ungdommen som tar det største initiativet. Informanten svarte med at kravet fra hennes besteforeldre er at hun skal stå til kristelig konfirmasjon for å få bunad. Det handlet igjen om tradisjoner.

«Jeg har alltid ønsket meg bunad, og jeg føler det er veldig unormalt å ikke ha bunad. Alle jeg stod til konfirmasjon med hadde bunad faktisk.» (Informant 4).

Opprinnelsessted og valg av bunad var ikke noe informantene hadde spesielle meninger om, men det var ikke ulikt de andre informantene.

«Jeg har ikke noe særlig å si på det, men det er normalt at du går med en drakt som representerer et sted du har vokst opp eller har slekt fra. Jeg har valgt Bøstakk, men det er fordi det er den telemarksbunaden jeg synes var finest og jeg er fremdeles fra Telemark. Mamma har Øst- Telemark, mormor og tante har også. Kusina mi har beltestakk og ble konfirmert to år før meg. For foreldrene mine spilte det ikke så stor rolle hva slags bunad det var. Det kunne vært en nordlandsbunad for deres del, så lenge det var en norsk bunad som representerte Norge.» (Informant 4).

- Er beltestakker produsert i Kina ekte beltestakker for deg?

«Både og. Mange har broderier og ikke bånd, og det synes jeg er litt bedre for da vet man at håndarbeidet er norsk i hvert fall. Bånd får man også kjøpt fra Kina og sydd på stakken. Tidligere hadde ikke folk råd og derfor var de «fattigere» stakkene de broderte før i tiden. Nå krever de enda mer håndarbeid, og derfor har denne trenden nå snudd» (Informant 4).

Når det kommer til engasjement blant unge, tar informanten opp trenden med gjenbruk.

«Det er mange unge som liker å sy og brodere mer og mer, og det å sy sine egne klær kommer også vell fra trenden med gjenbruk. Det er nok mange kreative sjeler der ute som hadde syntes at det var gøy hvis de fikk prøvd, men jeg hadde nok ikke drevet med det selv. Om jeg ikke fant noe annet som var mer gøy, så hadde jeg nok gjort det. Du får jo ikke like fin bunad av å bare gjøre det på maskin. Ingrid Alexandra er jo en som viser hva som er typisk norsk og det er veldig norsk å ha bunad. Mer uvanlig å ha det enn å ikke ha det egentlig. Vi må også lære oss å bruke den mer, og det er jo et dyrt plagg du kjøper en gang i livet.» (Informant 4).

Avslutningsvis beskriver informant 4 at bunad for henne er noe hun har fått av sine besteforeldre. Det viser tradisjonen hun er født og oppvokst med, og at hun får bunad til konfirmasjon.

«Bunad er noe jeg kan ha på som jeg kan være stolt av. Det viser også min historie fra der jeg kommer fra» (Informant 4).

Informant 5

Informant 5 er en 17 år gammel jente fra Skien. Jeg kjenner henne gjennom felles venner, og hun stilte med glede til intervju. Jeg tok utgangspunkt i veiledningsspørsmålene som jeg brukte under intervjuet med de andre informantene ovenfor (se vedlegg 1).

Informant 5 har også beltestakk. For henne var valget av farger viktig, og beltestakken la mer til rette for det.

«Det som fikk meg til å velge ut den bunaden er at jeg kan plukke ut fargene på bunaden selv, men mamma presset meg også litt til å ha. Mamma har sydd bunaden min så da fikk jeg velge mer. Det som er gøy er at jeg kan bestemme bånd og farger selv, mens søsteren min har typisk prinsessebunad og den måtte ha mer rødt og grønt og sånt.» (Informant 5).

Selv om beltestakken la til rette for flere valgmuligheter av farger, var det likevel ikke enkelt for henne.

«Jeg sleit mye med fargevalget. Først tenkte jeg at jeg vil ha rosa fordi jeg er veldig glad i rosa, men samtidig følte jeg at jeg var for ung til å velge, for det er ikke helt enkelt for meg å vite hva jeg skulle like som voksen. Jeg endte opp med gul bunad fordi jeg så en jente litt eldre enn meg på 17. mai og syntes den var veldig fin – derfor tenkte jeg at sånn vil jeg ha. Jeg hadde ikke sett så mange med gul, og derfor ville jeg også skille meg ut og ha noe ikke alle andre hadde, samtidig som alle har bunad.» (Informant 5).

Likevel var det ikke hennes første bunad. Hun har også hatt en bunad tidligere som har gått i arv i familien.

«Jeg har hatt en barnebunad tidligere fordi min mormor sydde bunader. Hun sydde en barnebunad og jeg tror den var til tante fordi mamma ikke ville gå

med bunad. Mamma ville ikke ha bunad først, men hun angret senere over at hun ikke ville ha. Derfor sydde hun sin egen drømmebunad i voksen alder» (Informant 5).

Når det handler om tradisjoner var det egentlig søsteren først som ønsket seg bunad. Hennes mor gikk derfor på kurs fordi det ikke er billig å bestille, og synet hennes ble formet mye rundt at hennes mor fortalte at hun angret for at hun ikke valgte bunad til konfirmasjonen sin. Mange av hennes venninner skulle også ha, men også fordi hennes bestemor har bunad og er veldig stolt over den.

Likevel er informant 5 litt liberal om videreføringen av tradisjonene, men samtidig kommer hun til å presse for at hennes barn skal ha bunad.

«For min del er det ikke så veldig viktig at mine barn der igjen har bunad, men det er jo en koselig tanke på at min mor har sydd min bunad. Det er veldig koselig, så hvis barna mine vil ha bunad, så skal jeg sy dem en og presse på at barna mine får det hvis de vil.» (Informant 5).

Samtidig er hun veldig glad i tradisjoner.

«Jeg personlig er veldig glad i tradisjoner. Jeg er en type som har veldig lyst til å overholde tradisjonene. Tradisjonen for å gå på ulike høytider med bunad synes jeg er veldig viktig å ivareta. Jeg vet at hvis ikke mamma hadde pusha meg, ville jeg nok ikke hatt samme syn på bunad. Det har vært et år med jobb, og nesten et år med kurs. En veldig flink venninne av min bestemor har brodert skjorten. Det er også veldig koselig, å vite at man bærer noe folk har sittet og arbeidet med lenge for hånd». (Informant 5).

Når det kommer til bunad som status, synes hun også at det er litt rart hvis man går med en bunad som ikke har noe slektskap til ens opprinnelsessted.

«Som Telemarking føler jeg at det er litt rart. Det mister litt verdien sin på en måte. Man går med bunad der man kommer fra fordi jeg føler det er et symbol på hvor du kommer fra. Jeg har aldri tenkt så mye rundt bunad, men det er et plagg som symboliserer hvor jeg er fra. Har aldri tenkt på at det er et dyrt plagg eller at det har noe med summen å gjøre. Når folk går med det fordi det er dyrt så synes jeg det mister helt verdien.» (Informant 5).

Den unge jenta hadde også en liberal formening om Kina- bunader.

«For min del spiller det ingen rolle hvor det er laget. Jeg bryr meg ikke om stoffet på bunaden min er fra den andre enden av verden, og jeg ser ikke ned på andre som har bunad som ikke er sydd i Norge. Mamma derimot, synes det er veldig viktig at den er sydd i Norge, og det er nok noe med det at det skal være tradisjon og det er feil å sende det vekk. Jeg skjønner likevel på presset om at alle vil ha det.» (Informant 5).

Videre spurte jeg informanten om hvordan vi kan øke interessen rundt bunadssøm blant ungdom. Burde vi ha det som valgfag inn i skolen?

«At man skal sy sin egen bunad på skolen? Det hadde vært en idé hvis ikke alle elevene blir puttet gjennom det. Hvis det er valgfag er det jo en veldig god erfaring, og det hadde vært smart. Hvis man går tekstil og design kan man faktisk sy en bunad. Det kan endre på ungdommens bunadstradisjoner hvis de kommer fra en familie som ikke har like sterke tradisjoner eller ikke noe god råd. Det er jo faktisk smart å sy den selv da!» (Informant 5).

Når det gjelder bunad til konfirmasjonen, føler hun at det er en trend blant ungdom at de får seg bunad og ønsker seg det for å ikke skille seg ut.

«Det kommer nok ikke ut av at det er en historie eller en «folkegreie» som ligger bak. Spesielt når man er ungdom ønsker jo man å passe inn» (Informant 5).

Jeg stilte informanten spørsmål om hvilke tiltak vi kan fatte for å engasjere ungdommen.

«Jeg synes det er litt vanskelig å vite hvordan man kan engasjere unge til sånt, men jeg tror at det hvis det kommer mer på sosiale medier eller gjennom skolen så kan det få unge interessert. Jeg tror også at mer lokal historie og å lære hva som kommer fra den plassen ... da tror jeg mange kan begynne å interessere seg for det. Ingrid Alexandra kan også være en god influenser, men det kommer veldig an på foreldrenes syn på bunad også» (Informant 5).

Avslutningsvis stilte jeg spørsmålet hva bunad betyr for henne.

«Det er et vanskelig spørsmål. Det betyr en form for tilhørighet. Jeg føler at jeg hører til en plass, og jeg hører til et sted i Norge – jeg er en del av noe større. For det er stas å ta på bunaden på 17. mai og jeg hadde blitt litt lei meg om jeg ikke hadde det. Så til syvende og sist betyr det jo en tilhørighet til Norge». (Informant 5).

6.2 Bunadskurs som valgfag på Menstad ungdomsskole

Den tredje informanten opplyste meg om bunadsprosjektet i valgfaget «Tekstil og design» på Menstad ungdomsskolen. Dessverre lyktes jeg ikke å komme i kontakt med rektor eller andre som har vært med på prosjektets gang for å høre hvor mange som har søkt på dette valgfaget i år, eller om prosjektet videreføres. Derfor velger jeg heller å bruke informasjon fra en avisartikkel i Varden og sitater fra en reportasje om prosjektet som en del av NRK- programmet «Norge Rundt» fra 12. mai 2023.

Ifølge Vardens artikkel fra 12. mai 2023, har tre elever på Menstad ungdomsskole begynt å sy sin egen folkedrakt fra høsten 2022. De så for seg at det var et prosjekt som skulle ta to skoleår, men elevene ønsket gjerne å få den ferdig allerede til 17. mai (Omenås, 2023).

Nesrin, Marichen og Maren, tre elever ved Menstad ungdomsskole, satte av mellom to til fire timer en gang i uken etter skoletid for å rekke å bli ferdig. Det krevet en solid egeninnsats fra elevene å vise hva de har jobbet med på nasjonaldagen. Liv, stakk og forkle klarte de å bli ferdig med, men til 17. mai lånte de belte og skjorte. Resten av bunaden skal de begynne på neste skoleår, i tillegg til å lære å veve vippebånd (Indrebø, 2023).

Noe ekstra spesielt for dette prosjektet er at de kan gjennom praksis lære seg den lokale bunadshistorien og hvilke regler som må overholdes. De sydde også gammel øst- Telemarksbunad, i likhet med Ingrid Alexandras konfirmasjonsgave. Det inspirerte også læreren til å starte opp med prosjektet (Indrebø, 2023).

Gjennom prosjektet skapte unge noe svært verdifullt i valgfagstimen, samtidig som det har bidratt til koselige kveldsstunder sammen. Dette er håndarbeid som ellers hadde kostet mange tusener, i tillegg til å lære viktig immateriell kulturarv.

«*Det er kult å lage det selv. Så kan jeg skryte litt av det og!*», sier Marichen til NRK.

På reportasjen i Norge Rundt viser de at elevene syr med lintråd og overholder tradisjonene.

Maren sier selv at når hun syr så får det henne til å slappe av, og noen ganger ser hun for seg hvordan hun vil at det skal se ut.

Hanne Kløcker forteller videre at det har vært skikkelig «gøts» fra elevene å gå i 17-mai toget med bunaden, og da tenkte de «*Hjelp! Men da prøver vi, og så får de låne det de mangler*» (Indrebø, 2023).

Materialer har de blant annet fått fra gamle lampeskjermer og gardiner, og etter en utlysning på Facebook. Derfor har prosjektet blitt gjort så billig som mulig, men det har likevel krevet en stor innsats med mye arbeid fra elevene. En dame som har holdt på med gamle Øst- Telemarksbunader har også gitt 10 meter med blått stakkestoff,

noe de var utrolig takknemlige for (Indrebø, 2023). Det understreker påstanden til informant 3 om at de var opptatt av å holde prosjektet nøkternt.

Som en del av pensum har elevene også besøkt utstillingen til Telemark museum «Alt dette er ditt» som ligger i kjelleren av museets nybygg. Hensikten med utstillingen er blant annet å børste støvet av gamle artikler som ligger gjemt i magasinet for å vise dem frem for folket. Disse er tross alt fellesskapets historiske eiendeler – derfor er dette også ditt.

Jeg har tidligere besøkt denne utstillingen selv, og ble fascinert over at man blant annet kan trykke på et bilde av utstillingsobjektet på en iPad og lese historien til objektet. De hadde en egen avdeling der ulike deler av bunader var utstilt og man kunne lese om dem. Utstillingen viste også frem eldre liv, belter og to gamle Telemarksbunader, en kvinnebunad og en herrebunad, på utstillingsdokker som var ca. 160 cm høye. Kvinnebunaden var en liten beltestakk fra begynnelsen av 1800-tallet. At bunadene var små og godt vedlikeholdt var noe som gjorde et inntrykk på meg.

Kari- Anne Pedersen har også gitt dem hjelp til bunadssømmen, og har blant annet vært rådgiver for Slottet i forbindelse med Ingrid Alexandras bunad.

«Gamle plagg er på en måte et tidsvitne for hvordan folk har gjort ting. Man må bare se på det og tenke at dette har folk gjort for 100- 150 år siden» sier Kari- Anne Pedersen (Pedersen, 2023).

Nesrin er en av elevene som sydde egen bunad. Hun kom fra Syria for fire år siden, og forteller videre at hun har ønsket seg en bunad lenge. I år vil hun føle seg på samme måte som de norske på 17. mai (Indrebø, 2023).

Å vise frem bunadene sine for foreldre og besteforeldre var som elevenes «eksamen». En eldre dame fra publikum fortalte at når hun hørte at elevene skulle gå på kurs for å sy bunad, så trodde hun aldri at det skulle gå – men det fikk de til (Indrebø, 2023).

6.3 Telemark museums avdeling for samlingsforvaltning

Den 18. desember 2023 har jeg besøkt arkivet på Telemark museum for å få et større innblikk i hvordan museet jobber med å bevare bunader som materiell kulturarv, men også hvordan de er en ressurs for formidling og opplysning. Ved å ta en seg en tur på arkivet kan man se de gamle teknikkene, mønstrene og stofftypene som ble brukt før i tiden, og studere disse nærmere for at dagens bunadstilvirkere kan komme nær den upåvirkede tradisjon. Denne videreformidlingen er viktig for videreføring av den immaterielle kulturarven, og derfor ser jeg på det som relevant for forskningen.

Jeg ble tatt varmt imot av Telemark museums tekstilkonservator. Vi startet først med en samtale om de formelle retningslinjene som arkivet forholder seg til.

Avdelingen for samlingsforvaltning følger SPECTRUM 5.0, ICOMS etiske regelverk og tar i bruk Primus. Selv om de ikke har en spesifikk del for norske bunader, står det også mye om hvordan man skal ivareta naturstoffer.

Alle ansatte har et ansvar for at materialene skal bevares i riktig klima og miljø.

Prosessen starter ofte at gjenstandene blir satt i uren sone for å bli rensset for eventuelt mugg, og støvsugd. Deretter skal de ligge i emballasje og syrefrie kartonger for å senke nedbrytningsprosessen. Gjenstandene pakkes fint inn i syrefritt silkepapir som gir teksten rom for å puste og sirkulere seg. Luftsirkulasjon er viktig for alle naturbaserte materialer. De nummererer også gjenstandene.

Museet har også en fryser man kan legge gjenstander i -40 grader i 5 dager for at skadedyr og eventuelle egg skal fryses ned. Etter det, blir de tatt i ren sone for å få temperaturen sakte opp, og da blir dem også fotografert. Alle opplysningene blir deretter registrert og beskrevet i Primus. Det kan være praktiske ting som tekstil, fiber, størrelse, mål, farger og lignende. Da publiseres disse bildene også inne på Digitalt museum og blir tilgjengeliggjort for alle som vil søke etter dem.

På museet kommer det folk langveis fra for å se bunader. De har også hatt besøk av folk som skulle sy bunaden til Ingrid Alexandra, og mange tar turen for å inspireres. Det kalles magasinbesøk, som også er en form for stille formidling. Folk er ofte etter spesielle mønster, og her kan de inspireres av mye gammelt. Mange besøkende er også gjengangere som syr forskjellige folkedrakter. Det er likevel sjeldent at ungdom kommer på magasinbesøk.

Tekstilkonservatoren fortalte videre at besøket er hyppig fordi draktskikken i Telemark er spesiell.

«I Telemark er vi heldige fordi det er så mange varianter med beltestakken, og du kan velge farger og bytte ut deler. På mange andre bunader i Norge kan du ikke det, og det ser mer uniformert ut»

Når jeg spurte hva slags gjenstander museet prioriterer å ta imot, og hva samlingen består av, har det vært den kulturhistoriske verdien som har stått sentralt. Det kan være en rødlistet teknikk, eller at bunaden har tilhørt en spesiell person som er kjent for området. Derimot tas ikke tekstil inn som er fullstendig ødelagt. Den første tekstilen var registrert i 1891. Den er hullete og er mest sannsynlig litt eldre enn det.

Det var vanlig at samlere kjøpte opp gjenstander på gårdene rundt omkring i Telemark og solgte det til museet. Ingeborg Sauherad har blant annet samlet mye av gårdene i Sauherad og solgt mange av gjenstandene til museet hundreårsskiftet, altså slutten av 1800- tallet og starten av 1900- tallet. Mange av gjenstandene har vært kvarder til bunadsskjorter som museet besitter og andre tar inspirasjon fra i dag. Ulempen er at det er mange gjenstander man ikke vet opprinnelsen til eller hvem som har laget dem. Håndarbeid utført kvinner har også blitt dårlig registrert i systemet.

Før var det viktig å samle, men nå er det en utstillingskomité som plukker ut. Vi trenger ikke flere hundre gjenstander av det samme. I senere tid har museet tatt imot

en bunad fra Vest- Telemark som ble gitt som gave fordi kvinnen som hadde sydd den ønsket at bunaden skulle doneres til Telemark museum.

Tidligere har bunad- og folkedraktrådet registrert en del plagg og tegnet av mønster, men på grunn av Digitalt Museum er det mye enklere for dem å finne hva arkivet har uten å dra fysisk til museet. Tekstilkonservatoren forteller at hun har selv vært med på kurs for å få kunnskapspåfyll og ideutveksling, for eksempel registreringskurs og symposier om rødlistet kulturarv. I år er rødlistede teknikker et tema i et samarbeid med Telemark museum og husflidslaget. Samtidig kan Kulturrådet gi bevilgninger og prosjektstøtte til prosjekter museet vil starte opp. Det gjelder også Sparebankstiftelsen DNB.

Videre fikk jeg også se to stakker, hvor livet på den ene var godt brukt. Disse var også muligens fra 1800- tallet man kan enkelt se de var sydd for hånd. Utover det, er begge godt bevart.

Jeg fikk også se et par av de eldste skjortene. Et av dem var av lin, mens den andre var bomull. Der kunne man også se hvordan teksten blir ødelagt når den blir utsatt for sollys, noe den ene var. De aller eldste hadde vide armer nederst, som ikke er vanlig å se i dag. Dagens skjorter er ofte samlet nederst, så mange har vært nysgjerrige på disse.

Samtidig fikk jeg også se en rekke ulike kvarder, hvor noen av disse hadde broderte mønster med hakekors. Disse blir ikke kopiert av og brodert i dag, men likevel var det svært spennende å se at folk har gått med et symbol som i dag har en helt annen betydning for mange.

7 DISKUSJON

7.1 Resultatet av intervjuene

Intervjuene mener jeg har gitt mye nyttig informasjon med utgangspunkt i veiledningsspørsmålene fra vedlegg 1. Alle informantene har svart godt og var veldig engasjerte i samtale. Man kan lett se at det var et tema de hadde klare meninger om.

Felles for alle informantene fra generasjon Z (Informant 1, 4 og 5) er at de setter pris på de sterke tradisjonene, og bunad betyr mer for dem enn kun et plagg av høy økonomisk verdi.

Basert på erfaringen fra bunadstilvirkeren (informant 3), er det mange som kommer til systuen uten noe innsikt i de sterke tradisjonene. Jeg kjenner ikke mange i 17- 18 års alderen, og derfor kom jeg frem til disse gjennom kjennskap til foreldrene og felles venner. Likevel har bunad aldri vært et tema jeg har diskutert med deres foreldre og jeg har ikke hatt noe hypotese om hva utvalget av yngre informanter mener konkret. Det virker som at alle informantene jeg har intervjuet vektlegger tungt den tradisjonelle verdien av bunaden.

7.1.1 Felles identitetsfølelse

De tre yngre informantene tok opp at bunad er «noe typisk norsk» som uttrykker deres identitet. Hadde jeg intervjuet ungdommer med en multikulturell bakgrunn, kunne jeg kanskje fått et mer variert utfall i svarene.

Alle tre hadde beltestakk som var enten sydd av deres mor eller venner av familien. Det tror jeg også har vært en tilfeldighet i utvalget, og ikke noe jeg visste om før jeg startet. Ingen av dem var arvet, og heller ikke sydd av husfliden. Samtidig har alle gått med en form for bunad fra da de var små, også sydd av noen i familien. Det kan også føre til at arvede bunader har en helt annen sentimental verdi, og derfor ønsker informantene å videreføre bunadstradisjonene til sine barn. Informant 4 hadde blant annet en festdrakt sydd av sin mor.

Et annet fellestrekk er at de yngre informantene har mødre som syr. Dette er også en faktor som forsterker tradisjonene i familien, da man kan oppleve prosessen rundt bunadsarbeidet tettere enn om bunaden skulle vært etter bestilling og sydd av en tilvirker man ikke har så godt kjennskap til.

En annen likhet er at alle har mer eller mindre vært involvert i prosessen. Informant 1 har til og med vært med på å veve sitt eget belte, men når det kommer til fargene har hun lent seg mer på morens valg. Informant 4 ønsket seg spesifikt en lilla beltestakk, og det var broderiene som inspirerte henne til å velge akkurat den bunaden hun har i dag. Følelsen er også annerledes når en nær person har sydd et kostbart plagg til som blir din for alltid.

Informant 5 valgte i hovedsak beltestakk fordi hun kunne velge fargene selv. Det var spesielt viktig for henne, til tross for at det ikke var enkelt å lande på de rette fargene. Det positive er at man kan bytte ut deler av bunaden etter hvert, og valget er ikke låst. Det virker som at valget på hva ens egen bunad skal forestille kan være et tøft valg å ta i konfirmasjonsalder. Det er ikke meningen at bunad skal være et plagg man bytter ut flere ganger i livet, da det er et plagg som koster mye penger og skal etter tradisjon vare i flere generasjoner. Det gjør at bunaden kan bli et spesielt arvegods. Det bekreftet også bunadstilvirkeren, informant 3. Informant 2 og 5 har vært også opptatt av at bunad er noe alle har, men ønsket gjerne at deres bunad skal skille seg ut.

Tradisjonene har dem fått gjennom foreldre og besteforeldre i større grad, altså fra tidligere generasjoner. Informant 1 påpekte også at grunnskolen hun gikk på har også vært involvert i å forme hennes synspunkt på bunadstradisjoner, men siden hun har blitt født og oppvokst i Nissedal kan det hende at de har vært mer opptatt av formidling av tradisjoner i distriktene enn i de større byene. De andre yngre informantene har derimot ikke nevnt en slik påstand og mener heller at engasjementet blant unge kan øke om de blir mer bevisst på folkedrakttradisjonene gjennom skolen. Utover det har informantene sett på dette som en «selvfølgelighet» at bunad er typisk norsk tradisjon.

Informant 2, damen mellom 40- 50 år, har hatt en mor som har vært veldig flink til å sy og strikke. Da begynte hun selv med håndarbeid som liten, men det var ikke før hennes eldste datter skulle ha bunad at hun fulgte med på prosessen til en bunadsskredder. Det inspirerte henne selv til å begynne på kurs for å sy bunaden til hennes yngre barn, og henne selv.

Hun nevnte i intervjuet at hun har fått inspirasjon fra Digitalt museum som er informasjon publisert rett fra arkivet på blant annet Telemark museum. Etter feltarbeidet fant jeg ut at det heller ikke er en uvanlig inspirasjonskilde.

Informant 3 falt derimot på interessen for bunad litt tilfeldig på grunn av jobben hennes.

Fellesnevneren er likevel at det har vært en viss tradisjon i familien, og at bunad skal unge jenter ha til konfirmasjonen.

7.1.2 «Alle skal ha bunad» - bunad som kulturell og økonomisk kapital

Felles for alle informantene er at «alle skal ha bunad» i Telemark. Man skiller seg ut om man ikke har bunad, men samtidig er enkelte opptatte av å skille seg ut gjennom å ha en mer spesiell bunad som ingen andre har. Informant 1 har en bunad som folk spør etter, informant 2 har sydd sin egen gammel Øst- Telemarsbunad på kurset, mens informant 5 ønsket en beltstakk som ikke mange har, etter å ha blitt inspirert av andre.

Det var en gjenganger i alle intervjuene at tradisjonen rundt bunad til konfirmasjonen er sterk. Informant 4 fortalte selv at det var ingen uten bunad på hennes konfirmasjon. At «alle har bunad» kan vi trolig trekke opp mot habitus fordi man instinktivt handler at man skal ha bunad til konfirmasjonen fordi det bare «er sånn» (Bourdieu, 2006).

Siden jeg har intervjuet jenter som kun kommer fra Telemark, kan det hende at det er annerledes i andre fylker.

At bunad er et statussymbol er ikke noe nytt, og jo mer pynta og dyrere bunaden din var, desto høyere velstand symboliserte du. Det er ikke noe som har endret seg i dag

heller, men siden velstanden har generelt økt i samfunnet er det ikke like sjokkerende å gi mange titalls tusen kroner for et plagg som 70% av kvinner har lenger. Mulig det er mer stas å sy bunaden sin selv fordi færre ungdom gjør det?

Tidene har i hvert fall endret seg: Å vise at man har symaskin er ikke like stas lenger, og bunader med bånd er ofte litt billigere fordi det er mindre tidskrevende. Det kan trekkes opp mot påstanden fra Pedersen at bånd var dyrere før fordi de måtte kjøpes, og man måtte ha tilgang på symaskin (Pedersen, 2002, s. 48). Dermed settes det nå mer pris på den lange tiden håndarbeid i form av broderier på forkleet, livet og stakken, som tar lang tid å få på plass.

Dette er også en tradisjonskunst som ikke er like enkel å mestre. Som informant 3 nevnte, er det også mye arbeid som legges inn i Anne Bamle- bunaden. Man skiller ikke på Anne Bamle- bunaden og beltestakken, selv om de tilhører to ulike bunadskategorier. Man går også med søljene man har i stedet for å følge til punkt å prikke hvilke søljer man skal holde i skuffen før man har giftet seg.

Informant 1 ønsker å forholde seg til tradisjonene og har fått opplæring i hvordan man skal ha på bunaden for å hedre den. Det handler om å respektere bunaden, noe som også har vært en gjenganger i ungdommens synspunkt om plagget.

Samtidig nevnte informant 1 at for henne betyr den eldre draktskikken mer fordi de er «mer ekte». Det kan knyttes opp mot Storlien (2021) som forklarer at kulturuttrykk som var mindre påvirket av ytre krefter kan ha høyere verdi.

Informant 2 ytret et viktig argument som vi enkelt kan knytte til Bourdieus (2006) teorier om kulturell kapital: Ja, det er eliten som bestemmer hvilke kulturelle koder som har en verdi, og hvilke som er av mindre betydning. Når mennesker med høy kulturell kapital velger å vise sin økonomiske kapital gjennom å kjøpe den muligens dyreste bunaden vi finner, kan beltestakken bli en kulturell kode som symboliserer høy status. Det kan uansett hende at denne tanken dominerer mer i andre fylker i Norge utenfor Telemark hvor tradisjonene ikke er like omfattende, men det er ikke enkelt å få et svar på når informantene er i hovedsak jenter med Telemarksbunad som er født og oppvokst i Telemark. Kongefamilien kan oppfattes som en «elitefamilie» med høy status, og ved at de bruker beltestakk kan det igjen knyttes

opp til at eliten kan bestemme hvilken kulturell kode som skal verdsettes av samfunnet. Dyrkingen av billigere «kina- beltstakk» kan bidra til å minske den økonomiske verdien som gjør at flere vil få tilgang på plagget av den grunn. Det kan også gjøre at bunadens status minsker og utvannes i større grad.

Alle informantene har vært klare på at man helst skal ha bunad fra der man tilhører. For dem er det mer en selvfølge, men hvis man igjen spør en person født og oppvokst i Bærum med beltstakk kan man kanskje få et helt annet svar. Informant 4 fortalte at det var viktig for hennes foreldrene at hun hadde en bunad, men at hun selv valgte å ha en bunad som er knyttet til fylket hun opprinnelig kommer fra. Det er noe vi kan se tilbake på i teorien: etter unionsoppløsningen ble bunaden en identitetsmarkør som man assosierte med brukers lokale tilhørighet, ifølge Haugen (2006, s. 32).

Informantene registrerer opprinnelsessted ut fra hva slags bunad man går med på 17. mai. Likevel kan man se at de eldre informantene var mer bevisste på at beltstakken ble mer brukt som et statussymbol utenfor Telemark, for eksempel i Oslo. De yngre informantene synes det var mer uvanlig og de er innforstått med at bunad er et dyrt plagg, men de assosierte bunad mer mot andre sentimentale verdier, muligens fordi de eldre vokste opp i en tid hvor de så en annen utvikling av bunadens verdi og symbolikk. Kanskje noen oppfatter dette som en uønsket utvikling.

Informant 5 hadde selv ikke tenkt på at beltstakken var et slikt statussymbol utenfor Telemark. Deres syn på bunad var åpenbart mer preget av høy verdi i form av lokal identitet og tilhørighet – at de representerer deres opprinnelsessted, og er stolte av å gå med den. Siden bunaden representerer nettopp identitet og tilhørighet, kan vi kanskje finne svaret på hvorfor enkelte broderier fra den førindustrielle tiden – nærmere bestemt hakekorssymbolene i kvardene – har blitt satt i skuffen og ikke blitt tatt opp igjen siden.

Informant 5 nevnte til og med at på den måten kan bunaden på et vis miste sin verdi når den er mer et statussymbol enn et kulturhistorisk symbol. Da kan man vektlegge

verdien rundt bunadens tradisjoner tyngre enn den økonomiske verdien. Informant 1 ser spesielt på bunaden som en god «investering». Likevel handler det ikke bare om at den skal være en gjenstand man bruker mye penger på. Flere av bunadene har gått i arv gjennom generasjoner og skapes nettopp for å vare over flere generasjoner, og da får bunaden et mer personlig og sentimentalt preg. Det er fullt mulig at disse har en høyere sentimental pris enn bestillingsverkene. At kvinner melder seg på bunadskurs betyr at de heller ønsker å legge inn penger i kunnskap enn et bestemt plagg, men på denne måten kan de tilegne seg en ferdighet de kan lære videre til sine nærmeste.

Siden etterspørselen etter bunad er likevel stor, er det ikke uvanlig at flere ser på dette som en stor kundegruppe hvis man dumper prisen. Det tror jeg likevel ikke har noe med en tanke på at bunaden skal gå i arv og ha et personlig preg, men på etterspørsel fordi bunad er noe «alle har». Informant 2 fortalte selv at hun ikke ønsker å ta imot bestillingen for å ikke «dumpe» prisen for de profesjonelle bunadstilvirkerne som ønsker å leve av deres arbeid. Det var nyanserte svar på om de såkalte «Kina- bunadene» er ekte bunader, men det er mange faktorer som spiller inn. Flere av de yngre informantene så for seg også at bunaden skal ha en høy pris, trolig da dette skal gjenspeile den høye kvaliteten. Det er meningen at bunaden skal gå i arv, og derfor lønner det seg i det lange løp. At bunaden har en høy pris kan også føre til at vi verdsetter den, og tar bedre vare på plagget. Da er det også enklere å gi en bunad et verdifullt stempel, uavhengig om man har satt seg inn i historien og den tradisjonelle tyngden eller ikke. Den er kostbar på flere måter, men når den holder den prisen sin høy kan det øke respekten for plagget generelt.

For informant 2 var det meningen at bunader ikke skulle være perfekte. Derfor var det enkelt å se når deler er maskinvevet. Alle informantene bryr seg ikke spesielt hva folk går i, og ser ikke ned på dem som velger å kjøpe en slik bunad. Likevel er det viktig at bunaden er laget i Norge for å overholde tradisjonene. Det kan handle både om et «made in Norway» stempel som sikrer at bunaden overholder tradisjonene. Det er likevel ikke sikkert at en privat bunadstilvirker vil gjøre et godt stykke håndarbeid uansett.

Ved å holde maskinvevet unna, bidrar det til å bevare den immaterielle kulturarven rundt bunadsøm. Flere av de yngre informantene vurderer selv å sy bunaden til deres barn for å videreføre familietradisjonen som de setter pris på. Det fører til å skape en «praktisk» tradisjon, som igjen kan betegnes som immateriell kulturarv og videreføring av tradisjoner i egen familie.

Å få bunad til konfirmasjonen bidrar til å gi et bestemt tidspunkt i tidslinjen til både ungdommer og foreldre som sørger for at deres barn får bunad. Informant 1 fortalte at for henne er det viktig at foreldrene som forbilder har et ansvar for å føre tradisjonen videre. På denne måten kan neste generasjon også ønske å gi bunad i konfirmasjonsgave til deres barn.

For alle informantene, på tvers av generasjoner, beskrev de bunaden deres som noe kjært. De assosierer det med kulturarv, tradisjon, fedrelandet og stedet de kommer fra og der de tilhører. Det kan man trekke mot Engelstad (2002) og de nasjonalromantiske trekkene der bondesamfunnet forener det norske, og kan gi en følelse av fred og ro hos mange. Kanskje vi hadde fått et annerledes svar om informantenes bunader var sydd fra husfliden eller produsert i Kina?

Fra tidlig av symboliserer bunad fremdeles det «typisk norske», men vi har også motsetningene som tas opp: At det kan handle om et økonomisk press for å passe inn siden «alle har det», og økt tilgjengeliggjøring grunnet økt etterspørsel som «kina- bunadene» kan dekke. Det kan spesielt gjelde for dem som ikke har en sterk familietradisjon. Ifølge Kulturdirektoratet (2023) har 70% av norske kvinner har bunad i Norge, og det kan forklares av faktorer som tradisjoner, at man skal «passe inn» i en ungdomstid når man er spesielt opptatt av det, samt tilegningen av økonomisk og kulturell kapital.

7.1.3 Hvordan kan vi få ungdom til å engasjere seg for den immaterielle kulturarven?

Informantene kom med gode poenger rundt hva vi kan gjøre for å engasjere ungdom i den immaterielle kulturarven rundt bunad. Informant 3 snakket om at det ikke er enkelt å sette pris på noe man ikke har prøvd å lage selv. Søm, håndarbeid og sløyd fases sakte ut av skolen for å få plass til andre ting, blant annet til programmering.

Dette handler kanskje om at tradisjoner blir byttet ut med moderne teknologi, men at det likevel er et savn for det tradisjonelle. Det er ikke enkelt for ungdom å vite hvordan de skal engasjere seg i noe de ikke har fått kunnskap eller en innføring i hva det innebærer.

Som informant 2 har vært inne på, kan det være en fordel å bruke influensere og sosiale medier til å promotere bunadssøm. Det er i tråd med beskrivelsen til Singh & Dangmei (2016) om at ungdom er mer «digitaliserte» enn før. Underveis i arbeidet med denne oppgaven har det vist seg at prinsesse Ingrid Alexandra har vært en slags «influenser» på den fronten, og en stor fordel for Telemarks folkedrakttradisjoner er at vi har en dronning som promoterer draktskikken fra sitt opprinnelsessted. At bunaden til prinsesse Ingrid Alexandra er gammel øst-Telemarksbunad har tydelig gjort de eldre folkedrakttradisjonene fra Telemark på 1800-tallet mer populære for en yngre generasjon. Dette kan vi knytte opp mot kapital i Bourdieus (2006) skriv, og hvordan eliten er trendsettere for de kulturelle kodene i samfunnet.

Samtidig dyrket dette frem bunadsprosjektet på Menstad ungdomsskole som et spennende initiativ. Basert på reportasjen fra programmet «Norge Rundt» satt ungdommene pris på denne muligheten de fikk til å sy en bunad selv – et tidskrevende håndarbeid som absolutt har både en materiell og en kulturhistorisk verdi. Det virker som de synes det var verdt det. Unge som ikke har god råd har absolutt spart mye penger av å lage den selv, og i tillegg er kunnskapen de sitter igjen med en svært verdifull investering. Dette er et prøveprosjekt som kan være

aktuelt å luftes for flere ungdomsskoler i fremtiden i tråd med videreføring av tradisjonelt håndverk.

Å dra på kurs kan være nyttig, men det er heller ikke billig. Ja – det er en god investering for mange, men ikke alle ungdommer vil prioritere å spare til en kurs i bunadssøm heller. I og med at mange av disse teknikkene er rødlistet, og det er opp til ungdommen å videreføre dem, kan det være en idé at staten tar en større grep rundt delfinansiering av kurs for å få flere til å melde seg på. Det kan være flere slike kulturpolitiske tiltak man kan forsøke å iverksette som Institutt for Bunad- og folkedrakt og andre institusjoner kan jobbe videre med det.

For at ungdom skal bli mer bevisste på valget rundt hva slags bunad de ønsker og hvordan de vil den skal se ut, kan det være mulig å involvere bunadshistorie og lokal draktskikk på ungdomsskolen. Det er et tiltak som muligens kan skape mer trygghet rundt et vanskelig valg. Som informant 3 nevnte, har vi mye kunnskap om hvordan de tidligere folkedraktene så ut. Når vi har så mange kilder, i tillegg til mye informasjon på Digitalt museum, kan vi i stor grad bruke det som inspirasjon for at fremtidens bunader skal ligne mer på dem som ikke har blitt påvirket av andre motebilder i like stor grad.

Til tross for det, er det ikke nødvendigvis alt vi kan bruke. Selv om mange kvarder tidligere har hatt broderimønster med hakekors, har dette symbolet endret assosiasjoner over tid. For mange som ikke er kjent med historien kan det gi helt andre signaler når bunaden fungerer som en identitetsmarkør. Derfor er det ikke slik at alt blir tatt opp i dag. Mye av grunnen kan være at bunad representerer for mange en identitet, et uttrykk for sitt opprinnelsessted som nordmann eller telemarking, og derfor kan det være upassende å bruke et symbol som man sosialt assosierer med nazisme, til tross for at disse kvardene ble brukt 100 år før nazismen tok i bruk hakekorset som sitt symbol.

Samtidig har motetrendene også påvirket utseendet på bunaden, blant annet i lengden. Siden den senere utviklet seg til et festplagg fra et hverdagsplagg, ga den

bunaden rom for å bli mer «elegant» ved å utvide stakkelen. I dag er det heller ikke like viktig å se broderiene på strømpene. Kanskje elegansen har dominert foran det praktiske, og siden lengden på stakken har blitt ned til ankelen er det ikke like viktig med synlige strømper når dem ikke synes lenger.

Derfor er konserveringen av eldre folkedrakter og deler som tilhører i arkivet viktig for å videreføre den immaterielle kulturarven. De neste generasjonene bør også kunne se, opplyses og inspireres av eldre draktskikk, også i fremtiden. Konserveringen av eldre drakter er også svært viktig for å videreføre den immaterielle kulturarven, da man kan se håndarbeidet langt tilbake til tidlig 1800-tallet. Det er også viktig å bevare hva som ikke er like populært å bruke lenger.

7.1.4 Bunad er bærekraftig

Generasjon Z kan på folkemunnene omtales som en generasjon som definitivt er over gjennomsnittet opptatt av klima, miljø og bærekraft. De siste årene har det blusset opp en trendbølge hvor ungdommer vil være bevisst på å leve mer miljøvennlig, og velger derfor å bruke mer penger på gjenbruksplagg enn å kjøpe nytt. Det er i tråd med Singh & Dangmei (2016) sin beskrivelse av gen Z som forklarer generasjonen som «over gjennomsnittet opptatt av klimautfordringer». Klær som produseres billig i Kina av dårlig kvalitet, og som sendes verden rundt, har fått et negativt omdømme fordi de baserer seg på en svært kommersiell «bruk og kast» metode. Det kan også gjelde bunadene vi bestiller fra Kina, og at de er knyttet til en kvalitet som ikke er like høy som norskproduserte materialer.

Kanskje det blir en trend som er i ferd med å fases ut? Man blir stadig mer opptatt av gjenbruksplagg av høy kvalitet som varer lenge, på grunn av økt trykk på bærekraft i samfunnet. Å bidra til dette blir med å støtte opp under FNs bærekrafts mål nr. 12 som Norge jobber etter: Å sikre bærekraftige forbruks- og produksjonsmønstre. For å bevare kloden er det viktig at vi endrer vår livsstil, og tilegner oss mer bærekraftige vaner (Regjeringen, 2022). Å lære å sy gjennom bunadskurs kan bidra til det.

Samtidig er bunaden et plagg vi kan bruke til ulike høytider og nasjonaldagen hvert år, og som fører til at vi alltid kan ha et «go- to»-plagg for ulike høytider. Da slipper man å bruke penger på en ny kjole til enhver fest som kan bidra til å redusere klesavfallet. Bunaden er et plagg som fra tidlig av har som hensikt å være sydd av naturprodukter som holder høy kvalitet for å føres videre til neste generasjon. Naturprodukter regnes også som mer bærekraftige enn syntetiske produkter.

Informant 3 fortalte at hun også har fått inn bunader til reparasjon som har blitt arvet i fem generasjoner. Derfor er det også en grunn til at bunaden har den prislappen en har, og regnes for mange som en lønnsom investering. Dermed kan tilgjengeliggjøring for kurs i bunadssøm bidra til å støtte opp under FNs bærekrafts mål nr. 12, samtidig som man bidrar til å skape et verdifullt plagg som kan brukes av flere generasjoner ut i slekten. Det kan i tillegg også bidra til at flere lærer seg å sy, og dermed kunne reparere eller sy sine egne klær.

8 KONKLUSJON

Hensikten med forskningen var å se på hvilke verdier som dominerte og stod tyngst mellom den sentimentale, tradisjonelle verdien, og den økonomiske verdien. Utvalget av informantene falt tilfeldigvis på ungdommer med sterke familietradisjoner som går i arv. Derfor spiller den tradisjonelle og sentimentale verdien for tradisjonene verdien rundt bunadsskikken en viktig rolle for dem.

Det er usikkert hvor mange unge jenter i generasjon Z som har fått bunad sydd av sin mor, og derfor er det vanskelig å generalisere deres vektlegging av verdigrunnlag til en hel populasjon, som i dette tilfellet er unge damer på cirka deres alder.

Mange får bunad sydd av husfliden eller arver, og ikke vært like tett knyttet opp til prosessen. Hvis vi skal ta utgangspunkt i hvordan informant 3 oppfatter at valget fattes på grunnlag av at de tar frem mobilen, viser frem et bilde av en «moderne» beltestakk som matcher og sier at de «vil ha den», så kan det hende at ikke alle ungdommer er like engasjerte i tradisjonene som utvalget av informanter i denne avhandlingen. Det kan hende jeg hadde fått en annen konklusjon hvis jeg intervjuet helt andre ungdommer fra Telemark. Hvis informantene også var ungdommer med for eksempel beltestakk bosatt i Bærum, kan det hende at utfallet av forskningen hadde vært helt annerledes når det kommer til hvilke verdier som dominerer mest. Om studien hadde basert seg på mange informanter fra hele Norge kan det hende man plutselig finner ut at Telemarksbunadene er den nye «nasjonalen»?

De yngre informantene ønsker seg i realiteten at bunad skal ha en høy pris. De er opptatt av at bunaden skal være av høy kvalitet og at den kan videreføres i flere generasjoner fordi det er en tradisjon. Den sentimentale verdien av et plagg som uttrykker deres identitet, og et plagg de forbinder med noe kjært, står sterkt hos dem. De er uansett bevisst over den økonomiske verdien til plagget, noe som kan kanskje føre til at de respekterer den ytterligere. Samtidig er det vært viktig for dem å vise sin patriotiske stolthet gjennom bunaden. Man kan også velge å kjøpe en dyr veske med samme prislapp som en bunad, men det igjen har ikke en verdi knyttet opp mot opprinnelsessted og tradisjoner. Derfor er bunaden et spesielt plagg med tradisjonell

og sentimental tyngde, i hvert fall for dette utvalget av informanter.

Informantene ser for seg at bunaden en går med er en kulturell kode som kan automatisk si noe om ens opprinnelsessted, uten at man kjenner tilhørigheten til vedkommende fra før. Denne koblingen kan bli en stereotypi i samfunnet, og vi kan knytte det opp mot habitus. Miljøet har påvirket oss til å automatisk tro at hvis vi ser en nordlandsbunad har vedkommende tilknytning til dette draktområdet. Siden bunaden er et dyrt og tidskrevende arbeid, tenker man kanskje at bunaden vil uttrykke noe om vedkommendes bakgrunn eller identitet. Det er ikke slik at man kjøper ny bunad hvert år, og valget av bunad kan derfor virke mer forpliktende.

Ved siden av at bunad er status, er det ikke prislappen som vektlegges høyest hos de unge jentene. Det snakket de heller ikke så mye om, men vi må igjen huske på at deres bunad ikke er direkte «en typisk lillastakk fra Husfliden». Om undersøkelsen ble derimot utført andre steder i Norge, som på Vestkanten i Oslo, kunne man kanskje fått en annen vektlegging av Bourdieus (2006) kapitalformer i forskningsresultatet. Det har kanskje noe med opprinnelsessted, oppdragelse, livsstil og familietradisjoner å gjøre.

Muligens kan verdisynet ha blitt formet av de sterke tradisjonene, og den mangfoldige draktskikken som Telemark har å by på som draktområde. Her finner man flere bunader fra ulike bunadskategorier, alt fra en nyere rekonstruert, til bunader som ligner mye på bunadene fra den førindustrielle tiden. Det kan knyttes opp mot Storliens (2021) forklaring at mindre påvirkede kulturuttrykk har høyere verdi. Det nevner informant 1 også; hun setter mer pris på de eldre fordi de er «mer ekte». Dermed kan kulturell kapital vektlegges høyere enn økonomisk kapital i Telemark. Kanskje flere hadde valgt gammel Øst- Telemarksbunad hvis de satte seg bedre inn i draktskikken før de velger hvilken bunad de skal ha?

Om de tenker å sy egen bunad videre til sine barn for å overholde en familietradisjon, er flere av de unge informantene åpne for å lære etter hvert. Om ikke, er det likevel viktig for dem at deres barn skal få bunad i konfirmasjonsgave og at det skal være norsk produserte etter tradisjoner.

Det er i tråd med hva Haugen (2006) understreker: at husflidene ble etter hvert en kommersiell aktør, og da har man stadig gått bort fra å sy egen drakt.

Likevel gir det dagens generasjoner større valgfrihet mellom å bestille en bunad hos en kommersiell aktør, eller bruke tid på å sy den selv som kan igjen knyttes opp mot at vi lever en annen livsstil nå, som beskrevet av Nylenna (2020) i teorikapittelet. Kanskje vi setter av mer tid til å sitte på nettbrett og mobilen når vi sitter i stuen enn å sette oss ned og brodere eller sy. Tidligere generasjoner har trolig brukt mer tid på andre praktiske ting enn dagens «digitaliserte» generasjoner. Det fører også til en annerledes tilnærming til håndarbeidets verdi generelt.

Informant 3 nevnte prosjektet på Menstad ungdomsskole der tre unge jenter startet på kurs i bunadssøm. Resultatet av prosjektet ble ifølge NRK- reportasjen at ungdommene så en verdi med å tilegne seg slik kunnskap. Det er absolutt et prosjekt som kan videreføres på flere skoler som et valgfag hvis interessen er der, og den politiske viljen står sterkt om det. Man kan også lete etter muligheter til å utarbeide en nasjonal handlingsplan som inkluderer å øke ungdommers engasjement for bunadssøm og rødlistede håndverkstradisjoner, for eksempel gjennom statlig finansierte bunadskurs i regi av Norsk Husflid. Kommunene forholder seg til bærekraftsmålene, og det kan være et prosjekt som gir unge en innføring og muligheten til å lære mer om tradisjonshåndverk.

Arkivmaterialet som Telemark museum sitter på kan også være en praktfull del av initiativet, da dem også kan søke prosjektmidler av Sparebankstiftelsen og Kulturrådet til ulike formål. Museet kan bidra med magasinbesøk og utstillinger som opplyser, gir kunnskap og inspirasjon.

Samtidig er ungdom mye på sosiale medier, og får med seg trender gjennom for eksempel plattformer som Tiktok og Instagram. Det var også noe informant 2 nevnte; hennes datter hadde sett at beltestakken ble referert til som Oslobunad. Det fant man senere ut var for så vidt ikke et nytt fenomen. Likevel skaper det popularitet for bunad, men om det engasjerer unge til bunadssøm er usikkert.

Prinsesse Ingrid Alexandra har også blitt et kjent ansikt blant ungdommen, og har en bestemor som er spesielt opptatt av Telemarks draktskikk. At prinsesse Ingrid Alexandra valgte gammel øst- Telemarksbunad kan føre til at flere ungdommer viser interesse og engasjement for nettopp de eldre draktene i fylket.

Prinsessen kan bli en minst like god ambassadør som dronning Sonja er for Telemarksbunaden. Det kan mulig skape et økt engasjement blant ungdommer om bunadssøm, og forhåpentligvis kan flere influensere hive seg på trenden.

Dagens ungdom er også mer opptatt av bærekraftige løsninger for fremtiden. Å «investere» i et tidløst plagg laget av naturmaterialer av høy kvalitet, og som kan gis videre til neste generasjon, kan være en viktig faktor til å øke unges engasjement.

Sammenlignet med de yngre informantene har kvinnene fra Baby boomers og Generasjon X åpenbart mer historisk kunnskap. I og med at de har levd en årrekke lenger, og hatt en ulik, mindre digitalisert ungdomstid, kan det ha noe med at de har fått med seg historiske hendelser som blant annet OL i Lillehammer, og brukt kveldsstundene til håndarbeid. Det virker også som at de eldre generasjonene føler et enda sterkere ansvar for å formidle tradisjonene, men de yngre informantene jeg intervjuet virker åpne til å ta dem imot.

For de eldre generasjonene kan den kulturelle kapitalen stå enda sterkere, da håndarbeid stod mer sentralt i for eksempel utdanningsløpet og hjemmet enn det dagens ungdom opplever i dag. Likevel betyr ikke det at unge ikke vil oppleve det samme ansvaret når dem blir eldre, da verdier og hva som faktisk er viktig kan endres videre i livet. Likevel er det ingen store og markante forskjeller mellom definisjonen og bruken av bunad mellom informantene på tvers av ulike generasjoner, men mulig ungdommen kan videre sette mer pris på bunaden fra et bærekraftig perspektiv enn de eldre generasjonene.

Tidene endrer seg, og det gjør også våre verdier og vår livsstil. Derfor er det naturlig at det vil være en viss forskjell mellom synspunktene på tvers av generasjoner, men en ting kan de enes om: bunad er noe meget vakkert og unikt.

9 AVSLUTNING

Bunad. Det er virkelig et ord som betyr mye for mange – også blant den yngre generasjonen. Ungdommene snakker om deres bunad med et smil om munnen. Den betyr virkelig noe for dem. De føler seg vakre av å gå i den, og de føler seg hjemme. At de er en del av noe større.

Samtidig bærer plaggene med seg sterke familietradisjoner. Å få bunad til konfirmasjonen er en gest fra foreldrene som ungdommene er stolte over, og gjerne ønsker å føre videre til sine barn. Det er kanskje dyrt, men det er en investering. En bærekraftig investering i et plagg som kan vare i flere generasjoner.

I Telemark er vi heldige som har mye kildemateriale vi kan se tilbake til og inspirere oss fra. Mye av den materielle kulturarven bevares godt rundt om i arkivene, selv om vi ikke alltid får vite noe om opprinnelsen eller om personen som har utført håndarbeidet. Å konservere og tilgjengeliggjøre de eldre draktene på Digitalt museum er en investering i kunnskap og formidling av tradisjonell draktskikk for den kommende generasjonen.

For at flere ungdommer skal kunne få en dypere innsikt i den tradisjonelle draktskikken i Telemark, er vi avhengige av å formidle det. Åpenbart er det mye der ute som prøver å fange oppmerksomheten til ungdommen. Kanskje ikke alle er like flittige eller interesserte, men det er fremdeles viktig å fange opp ungdommen som har potensiale til å dykke dypere inn i en verden av tradisjonelt håndarbeid. Å bli opplyst over tradisjonell draktskikk er også viktig for å kunne ta et mer bevisst valg når man skal velge hvordan bunaden skal se ut som konfirmant.

Likevel er det ikke alle man kan forvente blir engasjerte i den immaterielle kulturarven. Bunaden er i likhet med tidligere et statusplagg, og det har det vært lenge. For telemarkingene derimot, får man et sterkt inntrykk av at det ligger noe langt mer enn bare et velstandssymbol.

Selv om ungdommene ikke syr aktivt selv, har de beundret håndarbeidet som har blitt lagt inn i deres bunad. Flere av dem har fulgt tett med på prosessen og ser for seg å lære å sy bunader etter hvert selv. Det er ingen tvil om at prinsesse Ingrid Alexandra har allerede blitt en inspirasjonskilde, og jeg ser for meg at hun i fremtiden absolutt kan bli en av Norges fremste ambassadører for Telemarksbunaden for generasjon Z i fremtiden.

I tillegg lever vi i dag i en globalisert verden med flere komplekse geopolitiske spørsmål å løse. I likhet med før, er det en viss sannsynlighet for at bunaden en dag igjen tas opp som et politisk symbol. Vi hører ofte at historien gjentar seg – kanskje kommer en ny EU debatt på fulltid om noen år? Vil bunaden da igjen bli brukt som et sterkt symbol på norsk suverenitet og uavhengighet?

Det er kanskje vanskelig å se for oss at folk gikk med folkedraktene vi kjenner til som bunad til hverdags. Nå har folkedrakten blitt til bunad – en høytidsdrakt. Gjennom kulturpolitiske initiativer, viktige historiske skikkelser og organisasjoner, har vi bevart de sterke tradisjonene som nå er nominert til UNESCOs verdensarvliste. Det hadde vi kanskje ikke klart foruten.

Følelsen er spesiell når man våkner på 17. mai. Man blir vekket av korpset. Underskjørtet og skjorten skal først, så skal stakken over. Forkle skal knytes og beltet skal surres. Håret skal vippes og søljene skal festes.

Man føler seg vakker, og klar for å hedre fedrelandet – i et lite stykke kulturarv.

Og et lite stykke Norge.

10 BIBLIOGRAFI

- Baker, C. N., & Hagen, I. (2020, 4. november). *Kulturell kapital*. NDLA.
<https://ndla.no/article/26866>
- 2 Berkup, S. B. (2014). Working with generations X and Y in generation Z period: Management of different generations in business life. *Mediterranean journal of social Sciences*, 5(19), 218-229.
- Bjørnholt, M. (2005). Hvorfor er folkedrakt så viktig i Norge og marginalt i nabolandene? *Nordic Journal of Cultural Policy*, 8(2), 34-50
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (2006). Kapitalens former. *Agora*, 24(1-2), 5-26.
- Centergran, U. (1993). *Dräkter i våra bygder - Förteckning över det vi brukar kalla folkdräkter*. Nämnden för hemslöjdsfrågor, LRF:S Kulturråd.
- Dahlum, S. (2021, 9. mars). Validitet. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/validitet>
- Dansföreningen i Tyresö och Stockholm (u.d.). *Kulturella folkdansgillet*. Hentet 9. mars fra <https://www.kulturellafolkdansgillet.se/>
- Engelstad, A. (2001). *På tvers gjennom nasjonalromantikken*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Fingerman, K. L., Pillemer, K. A., Silverstein, M., & Suiitor, J. J. (2012). The baby boomers' intergenerational relationships, *The Gerontologist*, 52(2), 199-209.
- Halvorsen, K. (2008). *Å forske på samfunnet; en innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (5. utg). Cappelen Akademisk Forlag.
- Haugen, B. H. (2006). *Bunadsleksikon. Bd. 1*. (1. utg). N.W. Damm & Søn A.S.

- Haugen, B. H. (2023, 21. september). Telemarksbunader. I *Store norske leksikon*.
<https://snl.no/Telemarksbunader>
- ICOM. (u.d.). *ICOMs etiske regelverk*. Hentet 11. april 2024 fra <http://norskicom.no/>:
<http://norskicom.no/det-etiske-regleverk/>
- Indrebø, D. I. (Produsent). (2023, 12. mai). *Rakettforskaren: 11. Elever syr bunad* (Sesong 2023, Episode 19) [Episode i en TV- serie], *Norge Rundt*, NRK.
<https://tv.nrk.no/serie/norge-rundt/2023/DVNR04001923>
- Johannessen, A., Tufte, P., & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. (5.utg). Abstrakt forlag.
- Kultur- og likestillingsdepartementet. (2017, 29. august). *Retningslinjer for Bunad- og folkedraktrådet*. Regjeringen. [https://www.regjeringen.no/no/dep/kud/org/styrer-rad-og-utvalg/bunad--og-folkedraktradet/id2568444/](https://www.regjeringen.no/no/dep/kud/org/styrer-rad-og-utvalg/bunad--og-folkedraktradet/retningslinjer-for-bunad--og-folkedraktradet/id2568444/)
- Kultur- og likestillingsdepartementet. (u.d.). *Bunad- og folkedraktrådet*. Regjeringen. Hentet 16. april fra <https://www.regjeringen.no/no/dep/kud/org/styrer-rad-og-utvalg/bunad--og-folkedraktradet/id2567676/>
- Kulturdirektoratet. (2023, 28. mars). Norsk bunadsbruk kan bli verdens kulturarv.
<https://www.kulturdirektoratet.no/web/guest/museum-kulturarv/vis-artikkel/-/norsk-bunadbruk-kan-bli-verdens-kulturarv>
- Kulturdirektoratet. (u.d.). *Immateriell kulturarv*. Hentet 17. april 2024 fra <https://www.kulturdirektoratet.no/immateriell-kulturarv>
- Løkka, N., & Hylland, O. (2014, 15. desember). Kulturarv som kulturpolitikk - Innledning 2/2014. *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift*, 17(2), 164-167.
- Martinsen, L. (2022, 29. desember). Arv. I *Store norske leksikon*. https://snl.no/arv_-_biologi
- Norges Husflidslag. (u.å.). *Om Rødlista*. Hentet 12. februar 2024 fra <https://husflid.no/fagsider-/rodlista/om-rodlista/>

Norsk folkedraktforum. (2002). *Høringssvar fra Norsk folkedraktforum. - NOU 2002:1 Fortid former fremtid- utfordringer i en ny kulturminnepolitikk*. Regjeringen. Hentet 6. januar 2024 fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/md/hdk/2002/0025/ddd/pdfv/157541-norsk_folkedraktforum.pdf

Norsk institutt for bunad og folkedrakt. (u.å.-a). *Bunadhistoria*. Hentet 28. desember 2023 fra <https://bunadogfolkedrakt.no/bunadhistoria>

Norsk institutt for bunad og folkedrakt. (u.å.-b). *Norsk institutt for bunad og folkedrakt*. Hentet 28. desember 2023 fra <https://bunadogfolkedrakt.no/norsk-institutt-for-bunad-og-folkedrakt>

Norsk institutt for bunad og folkedrakt. (u.å.-c). *UNESCO og Norsk institutt for bunad og folkedrakt*. Hentet 28. desember 2023 fra <https://bunadogfolkedrakt.no/unesco-og-norsk-institutt-for-bunad-og-folkedrakt>

Noss, A. (1974). Frå folkedrakt til Bunad. I S. Svendsson (Red.), *Folklig dräkt* (s. 225-276). LiberLäromedel Lund.

Nylenna, M. (2020, 7. august). Livsstil. I *Store medisinske leksikon*. <https://sml.snl.no/livsstil>

Omenås, S. (2023, 12. mai). De sydde sine egne bunader på skolen: -Gleder meg til å gå med den på 17. mai. *Varden, kultur*. <https://www.varden.no/kultur/i/5BwMEe/de-sydd-sine-egne-bunader-paa-skolen-gleder-meg-til-aa-gaa-med-den-paa-17-mai>

Pedersen, K. (2002). *Bunad og folkedrakt: Beltestakk før og nå*. N.W. Damm & Søn A.S., Teknologisk forlag.

Regjeringen. (2022, 7. juli). *12. Ansvarleg forbruk og produksjon*. <https://berekraft.regjeringen.no/baerekraftsmalene-i-norge/12-ansvarlig-forbruk-og-produksjon/>

Rossing, C., Gulbrandsen, K., Nilsen, R. E., & Strand, S. (2023). *Kvinner i bunadshistoria*. Forlaget Press.

Samlingsnett. (u.d.). *SPECTRUM*. Hentet 14. mars fra <https://samlingsnett.no/spectrum>

Schackt, J. (2023, 24. november). Kultur. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/kultur>

Singh, D. A., & Dangmei, J. (2016). Understanding the generation Z: the future workforce. I. G. Department of Business Management, *South-Asian journal of multidisciplinary studies*, 3(3), 1-5.

Storlien, B. (2021, 21. april). Nasjonalen (bunad). I *Store norske leksikon*. https://snl.no/nasjonalen_-_bunad

Storlien, B., Noss, A., & Haugen, B. (2023, 19. september). Bunad. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/bunad>

Stormark, H. (2023, 30. juni). Bunad til konfirmasjonen: Mening, symbol, bruk. *Tidsskrift for kulturforskning*, 22(1), 23-41.

Wagn, A. H., & Nordby, G. (2002). *Anne Bamle og Øst- Telemarksbunaden: Et livsverk*. Telemark trykk AS.

Intervjuer i forbindelse med datainnsamlingen:

- Intervju med Informant 1, (6. desember 2023). Personlige notater.
- Intervju med Informant 2. (7. desember 2023). Personlige notater.
- Intervju med informant 3. (8. desember 2023). Personlige notater.
- Intervju med informant 4. (16. desember 2023). Personlige notater.
- Intervju, arkivet på Telemark museum (18. desember 2023). Personlige notater.
- Intervju med informant 5. (19. desember 2023). Personlige notater.

-

11 VEDLEGG

Vedlegg 1: Veiledningsspørsmål til personintervju

<p>1. Personlig bakgrunn med bunadsskikk</p>	<ul style="list-style-type: none">- Hva slags bunad har du?- Hvor involvert var du i prosessen?- Når fikk du din første bunad?- Hva betyr bunad for deg?
<p>2. Bunad som tradisjonsbærer</p>	<ul style="list-style-type: none">- Hva var det som formet ditt syn på bunadstradisjoner?- Hvor viktig er det for deg at tradisjonene rundt draktskikk videreføres til fremtidige generasjoner?- Hvor streng er du på tradisjonene? Føler du at alt må følges eller er det noen ting man ikke trenger å være så nøye på?
<p>3. Bunad som statussymbol og et tegn på økonomisk velstand</p>	<ul style="list-style-type: none">- Hva tenker du som telemarking at andre som ikke har noe tilhørighet til fylket går med telemarksbunad?- Hva tenker du om beltestakker som er maskinvevet i Kina og montert i Norge? Er disse fremdeles en ekte bunad?
<p>4. Bunad til konfirmasjonen</p>	<ul style="list-style-type: none">- Er det i størst grad foreldrene som bestemmer at ungdom skal få bunad til konfirmasjonen, eller er det en trend at ungdommen faktisk ønsker seg bunad fordi de ser verdien det?
<p>5. Ungdommens engasjement rundt tradisjonell draktskikk</p>	<ul style="list-style-type: none">- Tenker du at forbilder som prinsesse Ingrid Alexandra kan bidra til å øke interessen rundt bunadssøm blant unge?- Hva annet tenker du vi kan fokusere på for å engasjere ungdommen?

Vedlegg 2: Veiledningsspørsmål til magasinbesøk på Telemark museum

1. Hvilke retningslinjer for oppbevaring av tekstil tas i bruk på Telemark museum?
2. Er det noen nasjonale føringer som gjelder norske bunader som er krav fra øvre myndigheter?
2. Har dere spesielle rutiner når det kommer til ivaretagelse av eldre bunader?
3. Er det ressurskrevende? Får dere ekstra tilskudd for å opprettholde et arkiv med bunader?
4. Får dere andre former for statlige tilskudd i forbindelse med ivaretagelse av eldre tekstilmaterialer?
5. Har dere noe kontakt med Bunad- og folkedraktrådet eller Institutt for bunad og folkedrakter i forbindelse med arkivet deres? Bruker de arkivmaterialer herfra i sitt rådgivende og formidlingsarbeid?
6. Har dere noe plan for hvordan artiklene vises frem for publikum?
7. Hvor gamle er de eldste bunadene som er datert i arkivet?
8. Pleier dere å få ungdom på besøk, og har dere tenkt på hvilken måte dere kan rette dere mot ungdommen med opplysning og formidling?